

**MLAKA DOBRODOŠLICA:
POVRATAK IZBJEGLICA
U HRVATSKU**

13. decembar 2002.

SADRŽAJ

KRATAK PREGLED I PREPORUKE	i
I. UVOD: KONTEKST	1
II. DIMENZIJE PROBLEMA	3
A. RASELJENI HRVATSKI HRVATI	3
B. RASELJENI HRVATSKI SRBI	3
C. HRVATSKE IZBJEGLICE IZ SUSJEDNIH ZEMALJA U HRVATSKOJ	4
III. INICIJATIVE USMJERENE KA POVRATKU	5
A. DRŽAVLJANSTVO I PREBIVALIŠTE.....	5
B. POVRAT IMOVINE.....	6
C. OBNOVA	8
D. STANARSKA PRAVA.....	9
E. SIGURNOST	10
F. HAPŠENJA U SLUČAJEVIMA RATNIH ZLOČINA I AMNESTIJA	11
G. EKONOMSKI UVJETI.....	12
IV. NOVE MJERE VLADE	13
A. PLAN MJERA ZA POVRAT IMOVINE	13
B. ZAKON O PODRUČJIMA OD POSEBNE DRŽAVNE SKRBI	15
C. ZAJEDNIČKA RADNA GRUPA ZA IZRADU ZAKONSKIH AKATA	16
V. MEĐUNARODNI ANGAŽMAN	16
A. PROCES STABILIZACIJE I PRIDRUŽIVANJA	16
B. UNHCR	17
C. PAKT STABILNOSTI.....	17
VI. ZAKLJUČAK	17
DODACI	
A. KARTA HRVATSKE.....	18
B. O MEĐUNARODNOJ KRIZNOJ GRUPI	19
C. IZVJEŠTAJI I BRIFINZI ICG-A.....	20
D. ČLANOVI ODBORA ICG-A.....	25

international
crisis group

MLAKA DOBRODOŠLICA: POVRATAK IZBJEGLICA U HRVATSKU

KRATAK PREGLED I PREPORUKE

Sedam godina nakon završetka rata, pitanje povratka izbjeglica i dalje je jedan od gorućih problema u Hrvatskoj. Vlada koja je došla na vlast nakon parlamentarnih i predsjedničkih izbora u januaru i februaru 2000. godine od svoje prethodnice je dobila neprihvatljivo naslijeđe diskriminatornih zakona i praksi, na štetu prije svega raseljenih osoba i izbjeglica srpske nacionalnosti. Nakon što je izbljedio sveopće međunarodno olakšanje kojim je dočekan pobjeda novih vlasti nad Hrvatskom demokratskom zajednicom (HDZ), međunarodno je insistiranje na uklanjanju prepreka povratku izbjeglica i reintegraciji, međutim, moralo biti nastavljeno.

Taj stalni pritisak tiče se prije svega ljudska prava, ali također odražava i brigu za regionalnu stabilnost. Kao potpisnica Daytonskog mirovnog sporazuma za BiH, Hrvatska se opredjelila da će jačati povratak u cijeloj regiji. Iako bi pravo na povratak trebalo biti bezuvjetno, uočljive su jasne praktične veze između povratka u različite zemlje ili dijelove zemalja ove regije. Kako se vrše deložacije hrvatskih Srba iz kuća odnosno stanova koji pripadaju Bošnjacima ili bosanskim Hrvatima, njihovo vlastito pravo na povratak dovedeno je u pitanje ako u njihovim domovima u Hrvatskoj žive druge izbjeglice. Nadalje, mogućnost normalnih, stabilnih odnosa među državama u regiji, kao i među različitim etničkim grupama u tim državama, u velikoj mjeri će se unazaditi ako se ne izliječe rane koje je uzrokovalo etničko čišćenje provedeno u toku rata.

I dok se najveći broj raseljenih Hrvata vratio, od ukupno nešto više od 300.000 hrvatskih Srba koji su raseljeni u toku sukoba vratilo se manje od jedne trećine. Vladin program povratka iz 1998. godine

nije uspio osigurati odgovarajuće uvjete. Rezultati diskriminatornih zakona i praksi koji su ustanovljeni u toku i nakon rata nastavljaju biti prepreka ostvarivanju prava povratnika u ključnim oblastima.

Srbi iz Hrvatske suočavaju se s diskriminacijom kada su u pitanju pravo na državljanstvo i prebivalište, imovinska i stambena prava, kao i pomoć pri obnovi objekata oštećenih u ratu. U teškoj ekonomskoj klimi u Hrvatskoj, Srbi su u posebno nepovoljnom položaju zbog raširenog diskriminatornog odnosa među poslodavcima, uključujući i one u javnom sektoru. Nedosljedan stav organa vlasti prema krivičnom gonjenju u slučajevima ratnih zločina i amnestiranju onih koji su učestvovali u oružanoj pobuni protiv Hrvatske još više destimuliraju povratak. Dok su mnogi hrvatski Srbi, osobito prije 2000. godine, krivično gonjeni u jednom politiziranom okruženju, uz ponekad kontroverzne presude, odnos prema Hrvatima generalno je popustljiv a suđenja pokrenuta protiv njih u slučajevima ratnih zločina su rijetka.

Pozitivniji stav trenutne hrvatske vlade pomogao je da se klima u vezi s povratkom Srba generalno poboljša. Sigurnosna situacija je primjetno bolja u mnogim oblastima. Međutim, vlada je sporo ukidala diskriminatornu praksu u oblastima povrata imovine, stanarskih prava i pomoći pri obnovi. Niz inicijativa iz 2001. i 2002. godine (među kojima i Plan mjera za povrat imovine koji treba da potakne održiv povratak srpskih izbjeglica) zamijenio je program povratka iz 1998. godine. Pomoć za obnovu kuća navodno je, u drugoj polovini 2002. godine, konačno počela da se dodjeljuje i srpskim podnosiocima zahtjeva u većim brojevima.

Međutim, vlada i dalje odbija da poduzme neke ključne poteze koje zahtijeva međunarodna zajednica. Među njima je i zahtjev da se prekine praksa da Hrvati koji privremeno koriste srpske kuće i stanove ne mogu biti deložirani sve dok im se ne osigura alternativni smještaj, bez obzira da li su sposobni da sami obezbijede taj smještaj ili ne. Na taj način, prava privremenih korisnika imaju prednost nad pravima vlasnika što je u suprotnosti sa hrvatskim Ustavom i međunarodnim standardima. Također, vlada i dalje odbija da u cjelini riješi pitanje stanarskih prava – koja je bila osnovna imovinska prava u urbanim sredinama u komunističkoj Jugoslaviji – a koja su, na krajnje diskriminirajući način, ukinuta za Srbe koji su izbjegli u toku rata.

Povratak i reintegracija srpskih izbjeglica i puno priznanje njihovih prava i dalje su politički osjetljiva pitanja. Političke stranke nacionalističke desnice, koje su generalno neprijateljski raspoložene prema povratku Srba, i dalje uživaju značaju podršku među stanovništvom, osobito u područjima koja su bila pogođena ratom i u koja bi se mnogi Srbi željeli vratiti. U hiljadama slučajeva domove potencijalnih srpskih povratnika koriste raseljeni Hrvati, uglavnom iz Bosne i Hercegovine. Pokušaji da se oni deložiraju izazvali su žestoke reakcije a hrvatska vlada nije bila voljna da se odlučno uhvati u koštac s njima.

Suočena, s jedne strane, s pritiskom međunarodne zajednice u smislu ukidanja diskriminacije i omogućavanja povratka izbjeglica i, s druge strane, s pritiskom nacionalističke desnice, vlada je usvojila polovične mjere čiji je cilj da umire međunarodnu zajednicu i, istovremeno, da preuzete obaveze ostave neispunjenima. Iako nedavni potezi sugeriraju ozbiljniji pristup, oni ipak ne idu dovoljno daleko. Međunarodna zajednica treba da nastavi insistirati da Hrvatska u potpunosti ispuni svoje obaveze u vezi s povratkom i reintegracijom.

Bio je potreban stalni međunarodni pritisak da Hrvatska zakonski uredi i promovira povratak i da poništi diskriminatorne mjere. Vlada još uvijek nije pokazala dovoljno dobre volje da djeluje bez stalnog pritiska i nadzora. Potrebno je zadržati uvjerljivo međunarodno prisustvo, uključujući i ono na terenu, kako bi vlada dobivala preporuke o provedbi reformi i kako bi se pratilo njeno djelovanje. Od ključne je važnosti da međunarodna zajednica bude jednoglasna i potpuno jasna u tome da su za nju povratak, reintegracija i nediskriminatorni odnos prema manjinama ozbiljna pitanja i da Hrvatska ne može očekivati dalji napredak u pravcu evropskih

integracija sve dok se njeni rezultati dodatno ne poprave.

PREPORUKE

Za hrvatsku vladu:

1. Priznati bezuvjetno pravo na povratak svima koji su ranije imali prebivalište u Hrvatskoj, a koji su je napustili od izbijanja sukoba u augustu 1990. godine i ne tretirati ih kao nove useljenike u zemlju.
2. Ustanoviti sveobuhvatan pravni režim za povrat privatne imovine, u skladu s ustavnim pravima vlasnika imovine, i ne davati prioritet privremenim korisnicima imovine.
3. Dodjeljivati pomoć za obnovu objekata bez diskriminacije i dosljedno rješavati zahtjeve za dodjeljivanje pomoći, bez obzira na nacionalnost aplikanata.
4. Konsistentno i bez diskriminacije tretirati bivše nosioce stanarskog prava, te u konsultacijama s međunarodnom zajednicom, iznaći mehanizme za rješavanje njihovih problema, koji bi se zasnivali na povratu ili pravičnoj nadoknadi.
5. Konsistentno provesti zakon o amnestiji a hapšenja vršiti samo u slučaju da postoje jasni dokazi o tome da je počinjen ratni zločin.
6. Proširiti nadležnost vlade i mimo vlasnika čija je imovina oduzeta u skladu s odredbama Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, te pomoći – između ostalog i putem pokretanja sudskih postupaka protiv trenutnih korisnika – povrat cjelokupne imovine koja je oduzeta u toku i nakon rata.
7. Povećati prekograničnu suradnju s bosanskohercegovačkom vladom kako bi se utvrdili slučajevi kada privremeni korisnici koji borave u Hrvatskoj već imaju održiva rješenja za svoje stambene potrebe u Bosni i Hercegovini.
8. Usvojiti i provesti zakonske akte protiv diskriminacije, koji će osigurati pravičnu, srazmjernu zastupljenost manjina prilikom zapošljavanja, osobito u javnim ustanovama.

Za međunarodnu zajednicu:

9. I dalje jasno i dosljedno stavljati Hrvatskoj na znanje kakva su očekivanja u vezi sa procesom povratka i pravima izbjeglica, u skladu sa

- Sporazumom o stabilnosti i pridruživanju koji je zaključila sa EU.
10. Koordinirati pomoć procesu povratka i reintegracije, te je uvjetovati korektnim i nediskriminatornim stavom hrvatskih vlasti na svim nivoima.
  11. Misija OSCE-a u Hrvatskoj treba da nastavi sa pažljivim praćenjem vladinih inicijativa usmjerenih ka povratku, integraciji i obnovi, održavajući značajno prisustvo na terenu barem do kraja 2003. godine.
  12. Vijeće Evrope i OSCE trebali bi uraditi preporuke za vladu, koje bi sadržavale sveobuhvatno rješenje problema poništenih stanarskih prava.
  13. Planovi o prestanku angažmana UNHCR-a ne bi smjeli ugroziti pružanje osnovnih humanitarnih i pravnih usluga izbjeglicama i povratnicima, koje financira UNHCR.

Zagreb/Brisel, 13. decembar 2002.

international
crisis group

MLAKA DOBRODOŠLICA: POVRATAK IZBJEGLICA U HRVATSKU

I. UVOD: KONTEKST

Sedam godina nakon završetka rata, pitanje povratka izbjeglica i dalje je jedno od gorućih pitanja u Hrvatskoj. Vlada koja je došla na vlast nakon parlamentarnih i predsjedničkih izbora u januaru i februaru 2000. godine od svoje prethodnice je dobila neprihvatljivo naslijeđe diskriminatornih zakona i praksi, na štetu prije svega raseljenih osoba i izbjeglica srpske nacionalnosti. Nakon što je izbljedio sveopće međunarodno olakšanje kojim je dočekana pobjeda novih vlasti nad Hrvatskom demokratskom zajednicom (HDZ), međunarodno je insistiranje na uklanjanju prepreka povratku izbjeglica i reintegraciji, međutim, moralo biti nastavljeno.

U velikoj želji da što prije krene ka integraciji u međunarodne organizacije kao što su EU i NATO, sadašnja vlada je pokazala određenu spremnost da poduzme korake ka ukidanju diskriminacije protiv Srba u Hrvatskoj i da promovira povratak srpskih izbjeglica.¹ Ta izražena želja Hrvatske da se integriira u euroatlanske structure, s druge strane, međunarodnoj zajednici daje prilične argumente, ukoliko se odluči da ih iskoristi, za insistiranje na punoj provedbi svih međunarodnih obaveza koje Hrvatska ima, uključujući i povratak izbjeglica.

Diskriminatornu praksu koja utiče na prava izbjeglica treba ukinuti sa stanovišta ljudskih prava, bez obzira na to da li pojedinci koje ta praksa pogađa žele da se vrate ili ne. Od ključne je važnosti da

svaki potencijalni izbjeglica ima istinsku mogućnost slobodnog izbora pri odlučivanju da li da se vrati, sa svim pravima na imovinu, i bez straha za sopstvenu sigurnost i straha od diskriminacije. Sve dok u praksi svima ne budu garantirana puna prava, potencijalne izbjeglice neće imati istinsku mogućnost slobodnog izbora.

Povratak izbjeglica od ključne je važnosti i za unapređenje regionalne stabilnosti nakon sukoba iz bliske prošlosti. Kao potpisnica Daytonskog mirovnog sporazuma za Bosnu i Hercegovinu, Hrvatska se obavezala da će jačati povratak u regiji. I dok bi pravo na povratak trebalo biti bezuvjetno, postoje jasne praktične veze između povratka u različite zemlje ili dijelove zemalja ove regije. Na primjer, kako se deložiraju hrvatski Srbi iz kuća i stanova koji pripadaju Bošnjacima ili Hrvatima u BiH, njihovo vlastito pravo na povratak dovedeno je u pitanje ako u njihovim domovima u Hrvatskoj žive druge izbjeglice. Nadalje, mogućnost normalnih, stabilnih odnosa među državama u regiji, kao i među različitim etničkim grupama u tim državama, u velikoj mjeri će se unazaditi ukoliko se ne izliječe rane koje je prouzročilo etničko čišćenje provedeno u toku rata.

Po dolasku na vlast, sadašnja vlada je obećala brži napredak u rješavanju problema povezanih sa povratkom, uključujući i prijedlog da se ubrza povratak 16.500 Srba, čiji su zahtjevi za povratak u to vrijeme još uvijek bili neriješeni. I dok je usljed ovog pozitivnijeg stava generalno poboljšana klima kad je riječ o povratku, diskriminatorne prakse, osobito u vezi s povratom imovine i pružanjem pomoći za obnovu, i dalje se provode. Uprkos izrazima dobre volje zvaničnika iz vlasti, kao što se navodi u ovom izvještaju, konkretne mjere na

¹ Postoji dosta špekulacija o prijavi za članstvo u EU, možda u prvoj polovini 2003. godine (vidjeti, na primjer, intervju sa ministrom vanjskih poslova Toninom Piculom u *Vjesniku*, 5. decembra 2002.).

ukidanju diskriminacije donose se sporo, ograničene su, a u ključnim oblastima ih uopće nema.

Pitanja povratka i reintegracije srpskih izbjeglica i punog poštivanja njihovih prava i dalje se doživljavaju kao politički osjetljiva. Budući da ih je sada dosta manje i brojčano i srazmjerno ukupnom broju stanovništva,² te da su kao posljedica toga politički relativno nevažni, hrvatski Srbi više ne predstavljaju moguću prijetnju Hrvatskoj, kao što se vjerovalo 1991. godine. No, političke stranke nacionalističke desnice, koje su generalno neprijateljski raspoložene prema povratku Srba i spremne upotrijebiti bilo koja sredstva da bi napali vladu, i dalje uživaju značaju podršku među stanovništvom, osobito u područjima koja su bila pogođena ratom, odnosno upravo ona u koja bi se mnogi Srbi vratili.³ Ovo pitanje je tim osjetljivije što u hiljadama slučajeva domove potencijalnih srpskih povratnika koriste raseljeni Hrvati, uglavnom iz Bosne i Hercegovine. Pokušaji da se oni deložiraju izazvali su žestoke reakcije, a vlada, barem donedavno, nije bila previše voljna da se nosi s njima. Generalno, neprijateljska atmosfera u vezi s povratkom Srba, osobito demonstrirana kroz huškačke natpise u medijima, u posljednjih par godina je u velikoj mjeri ublažena, ali nije iščezla. Predsjednik Srpskog narodnog vijeća Milorad Pupovac u oktobru 2002. godine žalio se da se Srbi u Hrvatskoj suočavaju sa diskriminacijom kada su u pitanju osnovna građanska prava, uključujući imovinska prava, zaštitu pred sudovima i povratak izbjeglica.⁴

---

² Prema popisu stanovništva koji je proveden 2001. godine, srpska manjina u Hrvatskoj je spala na tek nešto malo više od 4 posto ukupnog broja stanovništva, sa procenta od oko 12 posto 1991. godine (*Institute for War and Peace Reporting*, 14. juni 2002.). Imajući u vidu to da su Srbi u ratu izbjegli iz Hrvatske, ne iznenađuje činjenica da je njihov broj bitno smanjen. Međutim, neki srpski lideri u Hrvatskoj izrazili su oštre primjedbe zbog ove smanjene brojnosti, tvrdeći da je pravi broj pripadnika srpske manjine veći.

³ Prema rezultatima istraživanja javnog mnjenja provedenog u oktobru 2002. godine, svaki četvrti odrasli Hrvat protjerao bi Srbe iz Hrvatske. Svaki sedmi je rekao da bi, također, protjerali Crnogorce i Bošnjake, dok bi svaki deseti protjerao Slovence. Područja u kojima je netrpeljivost najveća su Dalmacija i Slavonija, područja koja su bila teško pogođena ratom, u kojima je 44 posto odnosno 35 posto stanovnika reklo da bi protjerali Srbe (*Večernji list*, 30. oktobar 2002.). U drugom istraživanju, 75 posto ispitanika je reklo da vlada ne treba da ubrzava povratak Srba (*Jutarnji list*, 22. novembar 2002.).

⁴ *Vjesnik*, 24. oktobar 2002.

Nespremnost da provocira nacionalističku desnicu u znatnoj mjeri objašnjava zašto vlada odugovlači s povratkom izbjeglica. Ista bojažljivost u susretu s izazovima koji dolaze s desna može se vidjeti i u vladinom odnosu prema pitanju ratnih zločina, a osobito suradnji sa Međunarodnim sudom za ratne zločine (*International Criminal Tribunal for Foremer Yugoslavia - ICTY*) u Hagu.⁵ Što se tiče predsjednika Stipe Mesića, on je uvijek zauzimao hrabriji stav prema nacionalističkoj desnici nego vlada u cijelom nizu pitanja, od ratnih zločina i suradnje sa Međunarodnim tribunalom u Hagu, do prava manjima i povratka izbjeglica. U novembru 2002. godine, Mesić je rekao kako je neosnovano vjerovati da nacionalne manjine predstavljaju prijetnju za Hrvatsku. Tvrdeći da se zrelost jedne demokracije mjeri stupnjem zaštite manjina i ugroženih grupa, on je pozvao na djelovanje kako bi se omogućio povrat imovine i povratak izbjeglica.⁶

Nasuprot tome, izgleda da vlada povratak izbjeglica, kao i suradnju sa međunarodnim sudom, smatra nužnim zlom kako bi izbjegla međunarodne pritiske. Ona je pokazala malo istinske volje da riješi probleme s kojima se susreću povratnici, osim kada je to bio rezultat stalnog međunarodnog pritiska. Ministarstvo za javne radove, obnovu i graditeljstvo, koje ima glavnu nadležnost za većinu pitanja koja se tiču povratka, u kontaktima sa međunarodnom zajednicom o konkretnim pitanjima povezanih s povratkom često pokazuje jednaku tendenciju ka odugovlačenju kao što je bio slučaj u doba vladavine HDZ-a.⁷ U mnogim slučajevima, riječ je o istim dužnosnicima koji su bili odgovorni za pitanja povratka i za vrijeme HDZ-a. Nezainteresiranost vlade za povratak izbjeglica može se vidjeti u stavu premijera Ivice Račana, koji je u decembru 2002. godine izjavio da je masovni povratak izbjeglih Srba

---

⁵ Pitanje suradnje sa haškim Tribunalom stalni je uzrok nestabilnosti u vladi, i jedan od glavnih razloga za stalni međunarodni pritisak na Hrvatsku. Posljedni u nizu slučajeva ratnih zločina koji je izazvao pometnju u Hrvatskoj je slučaj bivšeg načelnika vojnog stožera generala Janka Bobetka, protiv kojeg je međunarodni tribunal obznanio optužnicu u septembru 2002. godine (*Vjesnik*, 21. septembar 2002.). Za detaljniju analizu pitanja ratnih zločina, vidjeti ICG-ev briefing za oblast Balkana, *Croatia: Facing up to War Crimes* (Hrvatska: suočavanje sa ratnim zločinima), 15. oktobar 2001.

⁶ Prema izvještaju novinske agencije *Hina*, 29. i 30. novembar 2002.

⁷ Informacije dobivene od međunarodnih zvaničnika u Hrvatskoj.

u Hrvatsku, ili bosanskih Hrvata u bosanskohercegovačku Republiku Srpsku, nerealan.⁸

Vlada je, s jedne strane, suočena s pritiskom međunarodne zajednice da ukine diskriminaciju i omogući povratak izbjeglica, dok kod kuće osjeća da su joj ruke vezane zbog pritiska nacionalističke desnice. Njen odgovor na tu dilemu je usvajanje polovičnih mjera čiji je cilj da umire međunarodnu zajednicu a istovremeno spriječe puno poštivanje preuzetih obaveza. I dok se atmosfera u vezi s povratkom u najvećoj mjeri znatno popravila, vlada je, uprkos nekim pozitivnim koracima koji idu u prilog izbjeglicama, i dalje nespremna da poduzme sve korake koje zahtjeva međunarodna zajednica a koji su nužni kako bi se ukinula diskriminacija srpskih povratnika, osobito u vezi s imovinskim i stanarskim pravima.

II. DIMENZIJE PROBLEMA

Do završetka ratova vođenih od 1991. do 1995. godine u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, više od 500.000 ljudi je raseljeno ili iz Hrvatske ili u okviru nje. K tomu, Hrvatska je udomila veliki broj izbjeglica iz susjednih zemalja, prije svega iz Bosne i Hercegovine.

A. RASELJENI HRVATSKI HRVATI

Procjenjuje se da je do završetka rata 220.000 Hrvata raseljeno s područja Hrvatske koja su bila pod srpskom kontrolom.⁹ Do 1. oktobra 2002. godine, zabilježen je povratak oko 205.000 ovih građana, uključujući i 80.500 ljudi od ukupno 90.000 za koje se procjenjuje da su raseljeni iz Podunavlja u istočnoj Slavoniji, što je oblast Hrvatske koja je posljednja vraćena pod kontrolu hrvatske vlade, početkom 1998. godine.¹⁰

B. RASELJENI HRVATSKI SRBI

Od preko 300.000 Srba koji su ili izbjegli iz Hrvatske ili su se iselili u Podunavlje (koje se tada još uvijek nalazilo pod srpskom kontrolom) do kraja rata, oko 96.500 njih su, prema zvaničnim podacima, registrirani kao povratnici u Hrvatku do 1. oktobra 2002. godine; u taj broj uključeno je i 22.700 ljudi koji se se iz Podunavlja vratili u druge dijelove Hrvatske.¹¹ Velika većina izbjeglih Srba iz Hrvatske nalazi se u Srbiji, a manji broj u Bosni i Hercegovini i drugdje.¹²

⁹ Na vrhuncu izbjegličke krize krajem 1991. godine, unutar Hrvatske je bilo preko 600.000 interno raseljenih osoba, uglavnom Hrvata (informacije UNHCR-a).

¹⁰ Podaci hrvatskog Ministarstva za javne radove, obnovu i graditeljstvo, Uprava za prognanike, povratnike i izbjeglice.

¹¹ Podaci Uprave za prognanike, povratnike i izbjeglice.

¹² U Srbiji je 2001. godine registrirano 246.000 izbjeglih Srba iz Hrvatske (prema podacima iz publikacije srbijanske vlade, *Državna strategija za rešavanje problema izbeglica i interno raseljenih lica*, Beograd, 30. maj 2002.). Taj broj je možda pretjeran, budući da se iz poređenja podataka Hrvatske i Srbije vidi da su, prema UNHCR-u, više od 30.000 ljudi istovremeno registrirani kao izbjeglice u Srbiji i kao povratnici u Hrvatskoj. Djelomično objašnjenje za ovu razliku može biti u činjenici da neki ljudi žele imati otvorene opcije u obje zemlje. Također, iz zapažanja OSCE-ovih promatrača na terenu vidi se da značajan broj srpskih povratnika ne ostaje dugo u zemlji. Prema OHR-u, u junu

⁸ Prema pisanju *Večernjeg lista*, 7. decembar 2002.

Postoje indikacije da među Srbima koji se još uvijek nisu vratili u Hrvatsku tek relativno mali broj ima namjeru da se vrati. Prema jednom istraživanju, samo 6 posto srpskih izbjeglica iz Hrvatske koji se nalaze u Srbiji izrazilo je želju da se vrate.¹³ Zvanični hrvatski podaci govore da se do 1. oktobra 2002. oko 13.000 izbjeglica u Saveznoj Republici Jugoslaviji (SRJ) i Bosni i Hercegovini zvanično prijavilo za povratak u Hrvatsku.¹⁴ Takvi izgledi za povratak u velikoj mjeri objašnjavaju zašto se u strategiji srbijanske vlade za rješavanje pitanja izbjeglica toliki naglasak stavlja na mjere za integraciju onih izbjeglica koje odluče da ostanu u Srbiji.¹⁵ Bez obzira na to, isto istraživanje srbijanskog Komesarijata za izbjeglice pokazuje da je preko 25 posto hrvatskih Srba u Srbiji i dalje neodlučno u pogledu povratka, a da je u prvih devet mjeseci 2002. godine zabilježeno oko 8.000 povratka iz SRJ i BiH.¹⁶ Vjerovatno je da negativni stav prema povratku, koji je raširen među srpskim izbjeglicama, djelomično odražava stalnu (u mnogim slučajevima opravdanu) bojazan izazvanu nezadovoljavajućim uvjetima povratka i reintegracije u Hrvatskoj. Kao što se dalje u tekstu navodi, bojazan vezana za pitanja sigurnosti, povrata imovine i obnove i dalje obeshrabruju povratak u većem broju.

Iako podnošenje zahtjeva za dodjeljivanje pomoći za obnovu objekata ne predstavlja definitivni dokaz namjere povratka, činjenica da je preko 40.000 domaćinstava (što predstavlja puno veći broj pojedinaca) podnijelo takve zahtjeve sugerira da značajan broj srpskih izbjeglica, ako ništa drugo, drži opciju povratka otvorenom.¹⁷ Jedan predstavnik srpskih izbjeglica iz Hrvatske u Republici Srpskoj rekao je da bi većina njih željela povratiti svoju

imovinu u Hrvatskoj, osobito imajući u vidu da su u posljednje vrijeme izloženi sve većem pritisku da napuste kuće i stanove koje privremeno koriste u Bosni i Hercegovini. Međutim, on također smatra da bi većina njih rado prodala svoju imovinu nakon što je dobiju natrag, a da bi se mali broj njih, osim starijih ljudi, želio uistinu vratiti u Hrvatsku.¹⁸

C. HRVATSKE IZBJEGLICE IZ SUSJEDNIH ZEMALJA U HRVATSKOJ

Do kraja 1995. godine, u Hrvatskoj je registrirano oko 225.000 uglavnom, ali ne i isključivo, hrvatskih izbjeglica iz BiH i SRJ.¹⁹ Oko 150.000 njih (120.000 iz BiH i 30.000 iz SRJ) dobilo je hrvatsko državljanstvo, tako da više nemaju status izbjeglica.²⁰ Do oktobra 2002. oko 8.500 ljudi, uglavnom iz Bosne i Hercegovine, i dalje su bili registrirani kao izbjeglice u Hrvatskoj.²¹ Ostale izbjeglice iz BiH su se ili vratile u Bosnu ili otišle u treće zemlje. Veoma mali broj hrvatskih izbjeglica se vratio u SRJ.

I dok je zvaničan broj Hrvata koji i dalje imaju status izbjeglica u Hrvatskoj relativno nizak, veliki broj doseljenih bosanskih Hrvata još uvijek nije na zadovoljavajući način riješio svoj položaj. Prije svega, kao što se dalje u tekstu navodi, dosta njih i dalje koristi srpsku imovinu, koju će morati napustiti kada se vrate vlasnici. Zvanični podaci pokazuju da je na dan 1. oktobra 2002. godine oko 5.500 porodica (21.000 osoba) koristilo tuđu imovinu.²² Indikacije dobivene od predstavnika bosanskih Hrvata doseljenih u Hrvatsku ukazuju da relativno mali broj bosanskohercegovačkih Hrvata želi da se vrati u BiH.

2002. godine u BiH je bilo 23.000 srpskih izbjeglica iz Hrvatske, uglavnom u sjeverozapadnom dijelu Republike Srpske, u i oko Banja Luke.

¹³ Zamjenik komesara u srbijanskom Komesarijatu za izbjeglice, Dejan Kešerović, u julu 2002. godine je izjavio da, prema istraživanjima tog Komesarijata, samo oko 4 posto Srba izbjeglih iz Hrvatske u Srbiju žele da se vrate (*Jutarnji list*, 20. juli 2002.).

¹⁴ Podaci Uprave za prognanike, povratnike i izbjeglice. Međutim, mnogi hrvatski Srbi su se vratili bez pomoći UNHCR-a odnosno Uprave. Mnogi koji su već pribavili hrvatske dokumente fizički su slobodni da idu u Hrvatsku.

¹⁵ Prema podacima iz publikacije srbijanske vlade, *Državna strategija za rješavanje problema izbeglica i interno raseljenih lica*, Beograd, 30. maj 2002.

¹⁶ Podaci Uprave za prognanike, povratnike i izbjeglice.

¹⁷ Informacije UNHCR-a. Podnosioci zahtjeva za dodjeljivanje pomoći za obnovu formalno se obavezuju da će se vratiti i živjeti u obnovljenoj imovini.

---

¹⁸ Prema pisanju *Večernjeg lista*, 10. septembar 2002.

¹⁹ Od ukupnog broja izbjeglica koje je Hrvatska primila u toku rata, koji prelazi 400.000 (informacije UNHCR-a).

²⁰ Podaci Uprave za prognanike, povratnike i izbjeglice.

²¹ Podaci Uprave za prognanike, povratnike i izbjeglice.

²² Informacije Uprave za prognanike, povratnike i izbjeglice.

III. INICIJATIVE USMJERENE KA POVRATKU

Prije 1998. godine povratak Srba u Hrvatsku bio je ograničen na jednostavne slučajeve poput spajanja porodica. Godine 1997. postignut je sporazum o dvosmjernom povratku interno raseljenih hrvatskih Srba iz Podunavlja odnosno Hrvata u Podunavlje, koji se tada odvijao pod prijelaznom upravom Ujedinjenih nacija.²³ Međutim, taj dogovor je donio tek ograničene rezultate. Većina raseljenih Srba u Podunavlju otišla je u treće zemlje, prije svih u SRJ.

Nakon 1998. godine pokrenut je niz inicijativa s ciljem da se olakša povratak srpskih izbjeglica u Hrvatsku. U aprilu 1998. između Hrvatske i SRJ potpisan je Protokol o procedurama organiziranog povratka. Istog mjeseca, hrvatska vlada je donijela procedure za povratak.²⁴ Ove procedure su izazvale međunarodne kritike, prije svega jer su zahtijevale od potencijalnih povratnika da ponovo zatraže hrvatsko državljanstvo, umjesto da im se hrvatsko državljanstvo, na koje su već imali pravo, samo potvrdi. Kao odgovor na te kritike, vlada je u maju 1998. godine donijela "Obavezujuće upute" o pribavljanju hrvatskih dokumenata, u kojima su djelomično riješeni nedostaci prisutni u procedurama.²⁵

U junu 1998. godine Sabor je usvojio Program povratka.²⁶ Iako su procedure i obavezne upute za pribavljanje hrvatskih dokumenata ostale na snazi, Program povratka je priznao da svi koji se smatraju izbjeglicama u skladu sa Ženevskom konvencijom iz 1951. godine imaju pravo na povratak. Prema ovom programu, izbjeglicama koji nemaju dokumente koji potvrđuju hrvatsko državljanstvo to državljanstvo potvrđuje Ministarstvo unutrašnjih poslova. Osnovni cilj ovog programa je bio uspostavljanje procedura za povrat imovine koja je, kao što se navodi dalje u

²³ "Sporazum Zajedničke radne grupe o operativnim procedurama povratka", koji je 23. aprila 1997. potpisala hrvatska vlada, UNHCR i prijelazna uprava UN-a u Podunavlju (UNTAES – *UN Transitional Administration for Eastern Slavonia*).

²⁴ "Procedura za individualni povratak osoba koje su napustile Hrvatsku", 27. april 1998.

²⁵ Obavezujuća uputa za pribavljanje dokumenata potrebnih za provođenje "Procedura za individualni povratak osoba koje su napustile Hrvatsku", koju je vlada usvojila 14. maja 1998.

²⁶ Program za povratak i smještaj prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba, 26. juni 1998.

tekstu, dodijeljena privremenim korisnicima (od kojih su većina bili Hrvati iz Bosne i Hercegovine).

Od početka je postojala bojazan o tome kako će Program povratka funkcionirati u praksi.²⁷ Taj skepticizam se pokazao opravdanim. Iako se povratak uistinu ubrzao nakon 1998. godine, rezultati su ipak bili razočaravajući, a ozbiljne prepreke kočile su proces. Prije svega, određeni broj diskriminatornih zakonskih odredbi i praksi stavljao je potencijalne srpske povratnike u nepovoljan položaj. Mnogi od onih koji su se na početku vratili bili su relativno jednostavni slučajevi ljudi čije državljanstvo je bilo nesporno i koji su posjedovali imovinu koja nije bila niti uništena niti ju je koristio neko drugi. U brojnim drugim slučajevima, proces održivnog povratka i dalje se suočavao s ozbiljnim preprekama.

A. DRŽAVLJANSTVO I PREBIVALIŠTE

Prema Programu povratka, svim ljudima koji prema Ženevskoj konvenciji iz 1951. godine spadaju u kategoriju izbjeglica trebalo je biti omogućeno da se vrate. Međutim, u praksi Srbi koji su ranije imali prebivalište u Hrvatskoj a nisu mogli dokazati hrvatsko državljanstvo suočavali su se s posebnim teškoćama pri povratku i reguliranju svog statusa građana Hrvatske. Da bi stvari bile gore, hrvatsko zakonodavstvo koje regulira oblast državljanstva pravi diskriminaciju na osnovu nacionalnosti. Dok građani hrvatske nacionalnosti, čak i ukoliko ranije nisu imali prebivalište u Hrvatskoj, lako mogu dobiti državljanstvo, za pripadnike drugih nacionalnosti koji su do rata bili stalni žitelji Hrvatske, ali koji nisu registrirani kao hrvatski državljani, obnova stalnog prebivališta i dobijanje državljanstva²⁸ idu puno teže.

Kako je već rečeno, one izbjeglice koje nemaju dokumente o državljanstvu ali mogu potvrditi svoje državljanstvo, to čine putem Ministarstva unutrašnjih poslova. Jedan od načina da se to učini je da se preda zahtjev u hrvatskom konzulatu u inozemstvu, nakon čega se dobiva "putni list", koji podnosiocu zahtjeva omogućava da se vrati u Hrvatsku. Druga mogućnost je uz pomoć organizirane procedure UNHCR-a i Uprave za prognanike, povratnike i izbjeglice. Iako

²⁷ Detaljnija procjena Programa povratka nalazi se u Izveštaju ICG-a za Balkan br. 49, *Breaking the Logjam: Refugee Returns to Croatia* (Uklanjanje prepreka: povratak izbjeglica), 9. novembar 1998.

²⁸ Prema Zakonu o hrvatskom državljanstvu iz 1991. godine.

ova procedura podrazumijeva period čekanja, ovakvi zahtjevi za potvrdu državljanstva, i na taj način omogućavanje povratka, u većini slučajeva su uspješni. U junu 2002. godine UNHCR je izvijestio da je čekanje skraćeno na dva mjeseca ili kraće.

Problemi su se pojavili u slučajevima ljudi čije državljanstvo Ministarstvo unutrašnjih poslova nije potvrdilo. Jedan razlog za to bio je u činjenici da te osobe nikada nisu registrirane kao hrvatski državljani, bez obzira na to što su prije rata imali stalno prebivalište u Hrvatskoj.²⁹ Prijeratni stanovnici, koji nisu bili hrvatske nacionalnosti i čiji je status stalnih žitelja Ministarstvo unutrašnjih poslova poništilo zato što su napustili zemlju, podvrgnuti su istim procedurama naturalizacije kao da su tek pridošli doseljenici u zemlju.³⁰ U provođenju Programa povratka, isticanje potrebe da se potvrdi državljanstvo značilo je da Srbi koji su ranije imali prebivalište u Hrvatskoj, a koji nisu bili hrvatski državljani, nisu mogli da se vrate u Hrvatsku, što je u suprotnosti s odredbom iz Programa povratka po kojoj svim izbjeglicama treba da bude omogućen povratak.

Korak naprijed ka rješavanju takvih slučajeva poduzet je u oktobru 2001. godine, kada je UNHCR osigurao pristanak organa vlasti da oni koji su ranije imali prebivalište u Hrvatskoj a nisu bili hrvatski državljani mogu da se vrate u Hrvatsku. Međutim, oni bi, bez obzira na njihovo ranije dugotrajno prebivalište u zemlji, bili tretirani kao imigranti. Međunarodna zajednica u Zagrebu je insistirala da svi oni koji su imali prebivalište u Hrvatskoj 17. augusta 1990. godine (kada su počela prva komešanja) ne treba da budu tretirani kao novi doseljenici. Vlada je utvrdila 8. oktobar 1991. godine (kada je Hrvatska aktivirala svoju junsku deklaraciju o neovisnosti) kao ključni datum, a do tad su mnogi Srbi iz Hrvatske već napustili zemlju. Hrvatski organi vlasti tvrde da je pitanje datuma nevažno, budući da ničije stalno prebivalište nije ukinuto prije oktobra 1991. godine.

---

²⁹ U bivšoj Jugoslaviji, jugoslovenski državljani također su bili registrirani kao državljani jedne od šest konstitutivnih republika. Ovisno o datumu rođenja i zakonu o državljanstvu koji je u to vrijeme bio na snazi, državljanstvo bi se registriralo ili u republici u kojoj je neka osoba rođena ili u onoj u kojoj su roditelji bili registrirani. Tako je neko mogao živjeti u Hrvatskoj cijeli život, ali je zvanično bio registriran u nekoj drugoj republici. Istovremeno, to nije imalo nikakvog praktičnog značenja, budući da su svi jugoslavenski državljani uživali jednaka prava u cijeloj Jugoslaviji.

³⁰ Prema odredbama Zakona o kretanju i boravku stranaca.

Prijeratni stalni žitelji koji su se uspjeli vratiti često su se susretali s problemima pri reguliranju stalnog prebivališta. Međutim, u septembru 2002. godine postignut je još jedan važan korak naprijed, kada su hrvatske vlasti pristale da se status građana sa stalnim prebivalištem potvrđuje na osnovu stalnog prebivališta na dan 8. oktobra 1991. godine, bez ikakvih drugih uvjeta.³¹

Drugi slučajevi u kojima Ministarstvo unutrašnjih poslova nije moglo potvrditi državljanstvo tiču se ljudi u čijem slučaju, kako se tvrdi, nema valjane evidencije o prebivalištu. UNHCR je u novembru 2002. godine evidentirao 800 takvih slučajeva. Međunarodni predstavnici tvrde da su neki takvi slučajevi uzrokovani pukim nemarom zaposlenika MUP-a, a rezultat toga je da su neke odbijenice, izdavane u ovakvim slučajevima, bile sasvim proizvoljne. Također, neki od slučajeva gdje MUP nije vršio potvrdu državljanstva rezultat su činjenice da je evidencija odnijeta u SRJ i nije vraćena.

B. POVRAT IMOVINE

Nakon sukoba vođenih od 1991. do 1995. godine vlada je donijela određeni broj zakona koji su bili diskriminatorski spram srpskih izbjeglica koji su posjedovali imovinu. U skladu sa Zakonom o privremenom oduzimanju i upravljanju određenom imovinom iz 1995. godine, oko 19.000 nekretnina sa stambenom namjenom, gotovo isključivo u srpskom vlasništvu, dodijeljeno je raseljenim licima, od kojih su većina bili izbjeglice iz BiH i SRJ. K tomu, stotine ljudi iz područja koja nisu bila zahvaćena ratom pozvani su da se usele u kuće srpskih vlasnika.³² Ovaj je zakon ukinut 1998. godine, ali su posljedice ostale, budući da su privremeni korisnici nastavili koristiti imovinu koja im je dodijeljena. Također, neutvrđen broj napuštenih nekretnina je useljen mimo procedura predviđenih u Zakonu o privremenom oduzimanju i upravljanju određenom imovinom.

Zakon koji je predstavljao akt s najvećim stupnjem diskriminacije bio je Zakon o područjima od posebne državne skrbi iz 1996. godine, koji je, na primjer, predviđao mogućnost da nakon deset godina neprekinutog korištenja privremeni korisnici mogu postati vlasnici imovine. Ova je odredba ukinuta

---

³¹ Dogovoreno na sjednici zajedničke Pravne radne skupine za zakonodavstvo, 13. septembar 2002.

³² Informacije OSCE-a.

izmjena i dopunama ovog zakona, donesenim 2000. godine. Kao što je slučaj i s ukinutim odredbama iz prethodno pominjanog zakona, ni izmjene i dopune Zakona o područjima od posebne državne skrbi nisu predvidjele nikakav pravni lijek za one vlasnike, uglavnom Srbe, koji i dalje nisu bili u stanju povratiti svoju imovinu. Dalje izmjene i dopune ovog zakona, donesene u julu 2002. godine, uvele su nove mjere čiji je cilj da olakšaju povrat imovine, ali, kao što se navodi dalje u tekstu, ove su mjere neadekvatne i ne zadovoljavaju međunarodne kriterije.

Ustavni sud je 1997. godine presudio da odredba u Zakonu o privremenom oduzimanju i upravljanju određenom imovinom, koja predviđa da se privremenim korisnicima mora obezbijediti privremeni smještaj prije no što se vlasnicima omogući da ponovo uđu u posjed svoje imovine, predstavlja kršenje odredbe o zaštiti vlasništva, koja je utvrđena Ustavom. Ipak, Program povratka, koji sadrži detaljne procedure za povrat imovine, ponavlja preduvjet da se obezbijedi alternativni smještaj, bez obzira na to da li je privremeni korisnik u stanju sam zadovoljiti sopstvene stambene potrebe. U vezi s tim, situacija u Hrvatskoj je obrnuta onoj u Bosni i Hercegovini, gdje zakon prednost daje vlasniku. Preduvjet da se obezbijedi alternativni smještaj, kojeg je teško naći, glavni je razlog koji usporava povrat privatne imovine. Dodatna razlika koja se uočava u usporedbi s praksom u BiH je činjenica da je u Hrvatskoj teže podnijeti zahtjev za povrat iz inostranstva; zahtjevi stambenim komisija morali su se predavati lično.

Još jedna bitna slabost Programa povratka nalazi se u njegovoj pravnoj snazi, koja je slabija od zakonske. On u suštini predstavlja opredjeljenje prethodne vlade, koje je ovisilo o najčešće nepostojećoj političkoj volji. Budući da nisu imale status zakona, složene birokratske procedure ustanovljene u ovom programu pokazale su se neadekvatnim kao mehanizam koji je trebalo da omogući srpskim izbjeglicama da vrate sopstvenu imovinu. Odluke o povratu imovine, koje su donesene u skladu s ovim programom, nisu mogle biti izvršene prije no što se stambene komisije oformljene u okviru ovog progama, koje su često bile neefikasne i neaktivne, ne obrate sudovima. Također, sudovi su često odbacivali privatne tužbe, budući da su se odbijali baviti imovinskim predmetima, koje su prebacivali u nadležnost stambenim komisijama. Čak i u rijetkim slučajevima kada bi bio izdat nalog za deložaciju privremenih korisnika, on često nije izvršavan.

Politička osjetljivost deložacija doseljenih bosanskih Hrvata, često praćenih burnim protestima, pokazala se kao prevelika prepreka u mnogim slučajevima.³³

Diskriminacija koja se provodi u vezi s povratom imovine očigledna je u različitom tretmanu pripadnika različitih nacionalnosti. U Podunavlju, gdje je u većini slučajeva povrata riječ o vlasnicima Hrvatima i privremenim korisnicima srpske nacionalnosti, sudovi generalno donose odluke u korist vlasnika na osnovu imovinskih zakona. Kao što smo do sada vidjeli, ovo je dijametralno suprotno od situacije u ostalim dijelovima Hrvatske, gdje su podnosioci tužbe uglavnom vlasnici Srbi. Obezbeđenje alternativnog smještaja nije preduvjet za deložacije privremenih korisnika srpske nacionalnosti koji koriste imovinu Hrvata u Podunavlju, a većini deložiranih Srba ne nudi se alternativni smještaj.³⁴

Nadalje, i ono malo alternativnog smještaja koji je mogao biti dodjeljen privremenim korisnicima hrvatske nacionalnosti koji su se nalazili u imovini srpskih vlasnika, umjesto toga je dodjeljen novopridošlim Hrvatima iz BiH. Jedanaest porodica bosanskohercegovačkih Hrvata koje se stigle 2001. godine dobile su građevinski materijal da poprave oštećene kuće u koje su ušli nezakonito i koje im je potom iznajmila vladina agencija za nekretnine (APN). To je učinjeno usprkos tvrdnjama vlade da će se ta imovina koristiti kao alternativni smještaj za privremene korisnike, na koji način bi se omogućio povrat imovine njenim vlasnicima, umjesto da se ona koristi za stambene potrebe novih hrvatskih doseljenika.³⁵

Ovo je pitanje izuzetno osjetljivo imajući u vidu novi priliv Hrvata iz BiH u toku 2002. godine, uglavnom iz Drvara, kao rezultat deložacija privremenih korisnika u tom gradu. Nakon protesta bosanskih Hrvata u Kninu u martu 2002. godine, koji je dobio veliki publicitet, hrvatska vlada je izrazila bojazan da bi deložacije Hrvata iz Drvara mogle izazvati "eventualni veliki talas izbjeglica".³⁶ Međutim, istraživanja UNHCR-a i OSCE-a u Bosni i Hercegovini pokazuju da su mnogi od onih koji su

³³ Informacije OSCE-a.

³⁴ Vlada tvrdi da deložirani Srbi mogu podnijeti zahtjev za "stambeno zbrinjavanje".

³⁵ Misija OSCE-a u Hrvatskoj, *Status Report* br. 10, 21. maj 2002.

³⁶ Republika Hrvatska, saopćenje za javnost Ministarstva vanjskih poslova, 18. mart 2002.

potražili "utočište" u Hrvatskoj ustvari već obnovili ili vratili imovinu u drugim dijelovima Bosne i Hercegovine, u koju se nisu vratili. Bez obzira na to, međunarodna zajednica treba da obrati posebnu pažnju kako bi se osiguralo da deložirani privremeni korisnici, iz Drvara ili iz drugih krajeva, imaju gdje otići kada zaista nemaju rješenja.

Neki od novih pridošlica iz Drvara smješteni su u kolektivne centre u Hrvatskoj, ali je izražena bojazan da novi dolasci bosanskohercegovačkih Hrvata ne bi trebali dodavati teret na proces iznalaženja stambenih rješenja za postojeće privremene korisnike u Hrvatskoj, što bi bilo na štetu vlasnika srpske nacionalnosti.³⁷

C. OBNOVA

Od ukupnog broja stambenih jedinica oštećenih ili uništenih u toku sukoba, koji se procjenjuje na 196.000, navodno je 118.000 obnovljeno do 2002. godine, uključujući i 111.000 stambenih jedinica koje je obnovila vlada, dok su obnovu ostalih omogućile međunarodne organizacije.³⁸ Zakon o obnovi iz 1996. godine, u kome su utvrđeni kriteriji za dodjelu vladinih sredstava za obnovu, sadržavao je diskriminatorne odredbe o određivanju prioriteta i pogodnosti, koje su podnosiocima zahtjeva srpske nacionalnosti stavljale u nepovoljan položaj. Ovakva diskriminacija bila je razlog što je najveći dio obnove, koja je financirana iz sredstava vlade, otišao Hrvatima a ne Srbima.³⁹ Za razliku od toga, projekti obnove u realizaciji međunarodnih agencija više su koristili podnosiocima zahtjeva srpske nacionalnosti. Međunarodne agencije su navodile primjere slučajeva u kojima su organi vlasti opstruirali obnovu srpskih kuća tako što su odugovlačili pri izdavanju odobrenja za projekte.⁴⁰

U junu 2000. godine, nova vlada je usvojila izmjene i dopune Zakona o obnovi kako bi otklonila većinu nedostataka. Kao ustupak opoziciji u parlamentu, u uputama o primjeni (takozvani "Pravilnik") koje je donijelo

Ministarstvo za javne radove, obnovu i graditeljstvo ponovo je uvedena diskriminacija pri određivanju prioriteta. Organi vlasti i dalje su odbijali davati pomoć za obnovu u slučajevima da je objekat uništen "terorističkim aktom" ili u akciji Hrvatske vojske, što se odnosi i na one oblasti koje su u toku rata bile pod kontrolom vlade, što se uglavnom odnosilo na kuće u vlasništvu Srba. Međutim, tokom 2001. godine izdate su nove upute u kojima se traži da se ukinu ograničenja na dodjeljivanje pomoći za obnovu, u skladu s izmjenama i dopunama iz juna 2000. godine. No u toku 2002. godine i dalje je bilo navoda o slučajevima u kojima je dodjeljivanje pomoći odbijeno.⁴¹

Na sjednici u Kninu u martu 2001. godine, vlada se obavezala na prošireni program obnove, uključujući i dodjeljivanje dodatnih sredstava iz domaćih zajmova. Uz pomoć UNHCR-a, provedena je javna informativna kampanja, koja je pokrila i SRJ i Bosnu i Hercegovinu, čiji je cilj bio da ohrabri građane na podnošenje zahtjeva, čiji je rok bio 31. decembar 2001. godine. Kampanja je rezultirala ukupnim brojem od 19.000 novih zahtjeva za dodjelu pomoći, od kojih je 17.000 došlo iz SRJ. S ovim novim zahtjevima, ukupni broj neriješenih zahtjeva popeo se na 42.000.⁴² Međunarodna zajednica u Hrvatskoj apelirala je na vladu da podnosiocima zahtjeva koji su ranije odbijeni, na primjer, zato što su im kuće uništene u "terorističkim akcijama", omogući da ponovo podnesu zahtjeve i nakon istekao roka tj. nakon 31. decembra 2001. godine.

U toku 2001. i 2002. godine vlada je planirala obnovu 4.000 kuća u kategoriji teško oštećenih objekata, kao i dodjeljivanje pomoći za obnovu 3.800 lakše oštećenih kuća; u toku 2002. i 2003. godine, obnovu daljih 3.000 teško oštećenih kuća, uz dodatnih 1.000 koje bi bile obnovljene uz pomoć CARDS programa Evropske unije.⁴³ Jasno je da bi aktivnosti na obnovi, ukoliko bi se nastavile ovom brzinom, trajale još sljedećih nekoliko godina.

³⁷ Vidjeti izjavu šefa Misije OSCE-a u Hrvatskoj, Petera Semnebyja, 18. mart 2002.

³⁸ Informacije Ministarstva javnih radova, obnove i graditeljstva.

³⁹ Iako nema podataka o nacionalnosti korisnika pomoći za obnovu objekata, izvještaji međunarodnih predstavnika na terenu govore o velikom kontrastu između obnove provedene u hrvatskim selima i nedostatku obnove u srpskim selima.

⁴⁰ Informacije OSCE-a.

⁴¹ Misija OSCE-a u Hrvatskoj, *Status Report* br. 10, 21. maj 2002. Ministarstvo za javne radove, obnovu i graditeljstvo informiralo je ICG da se takva praksa neće nastaviti.

⁴² Informacija Ministarstva za javne radove, obnovu i graditeljstvo. Ministarstvo je napomenulo da određeni broj zahtjeva, koji još uvijek nije utvrđen ali predstavlja značajan dio, ne ispunjava kriterije navedene u zakonu, jer se, na primjer, odnose na kuće koje nisu oštećene, na objekte koji nisu stambeni, na vikendice, itd.

⁴³ Informacije Ministarstva za javne radove, obnovu i graditeljstvo.

Kao što je već pomenuto, najveću zabrinutost izaziva diskriminacija na nacionalnoj osnovi pri dodjeljivanju pomoći za obnovu. Predstavnici vlade sramežljivo napominju da se, budući da je većini zahtjeva koje su podnijeli Hrvati već udovoljeno, od sada očekuje da će veći dio korisnika predstavljati Srbi. U drugoj polovini 2002. godine zabilježen je napredak, u smislu da je evidentiran značajan broj odluka o dodjeljivanju državne pomoći srpskim korisnicima.⁴⁴ Bez obzira na to, u ovoj fazi prerano bi bilo reći da li je diskriminacija i u praksi ukinuta. Dobra volja organa vlasti u praksi bila bi očigledna ako bi se pokazalo da se konačno obrađuju zahtjevi koje su podnijeli Srbi i čije se rješavanje već dugo odlaže, te da se revidiraju ranije odbijeni zahtjevi. Misija OSCE-a u Hrvatskoj, koja ima jako prisustvo na terenu, treba pažljivo pratiti rezultate postignute u ovom pogledu.

D. STANARSKA PRAVA

U toku i nakon sukoba, desetine hiljada ljudi napustilo je domove koje su stekli prema "stanarskom pravu", što je predstavljalo glavni oblik imovinskog prava u urbanim sredinama u komunističkoj Jugoslaviji. Uz velik stupanj diskriminacije, Srbima koji su napustili svoje domove oduzeta su njihova ranija stanarska prava, dok je Hrvatima, uz mali broj izuzetaka, omogućeno da ponovo ostvare ta prava.

Srbi kojima su oduzeta stanarska prava spadaju u dvije kategorije:⁴⁵

- U toku i nakon rata, Srbima koji su napustili, izbjegli iz ili su protjerani iz svojih domova u područjima pod kontrolom vlade, stanarska prava su oduzeta putem sudskog postupka, uglavnom u odsustnosti, i uglavnom na osnovu činjenice da su odsutni duže od šest mjeseci.⁴⁶ Prema podacima iz vlade, oko

24.000 nosilaca stanarskih prava bilo je predmet takvih sudskih postupaka.⁴⁷

- Nakon završetka sukoba, hiljade Srba (tačan broj nije poznat) koji su izbjegli iz dijelova Hrvatske koji su se nalazili pod srpskom kontrolom te ponovo osvojeni 1995. godine lišeni su stanarskih prava Zakonom o najmu stanova u oslobođenim područjima iz 1995. godine. U njemu je nosiocima stanarskih prava za povratak dat rok od 90 dana od dana stupanja na snagu tog zakona, odnosno od 27. septembra 1995. U toj fazi, neposredno nakon završetka sukoba, bilo je jasno da se nosioci stanarskih prava neće moći vratiti da zatraže povrat svojih stanova u utvrđenom roku.

Većina drugih nosilaca stanarskih prava, i Srba i Hrvata, koji nisu izbjegli niti protjerani iz svojih domova, bili su u prilici otkupiti svoje stanove. To se ticalo novih stanara, od kojih se neki bili Hrvati iz Bosne i Hercegovine, a kojima su dodjeljeni stanovi hrvatskih Srba koji su napustili zemlju. Od tada hrvatske vlasti uporno odbijaju ponovo razmotriti pitanje poništenih stanarskih prava, i tvrde da je institucija stanarskih prava ukinuta. Ovo pitanje je ponovo izbilo u prvi plan u novembru 2001. godine, kada je zamjenica premijera Željka Antunović žestoko reagirala na redovni Izveštaj o razvoju situacije (*Progress Report*) Misije OSCE-a, u kome se ponovo ističe potreba da se ovo pitanje riješi.⁴⁸

Poništavanje stanarskih prava Srba koji su izbjegli iz zemlje te njihovo isključenje iz procesa privatizacije tih prava predstavljalo je diskriminaciju, pri čemu su zanemrene posebne ratne okolnosti ili pak iskreni i opravdani strah Srba. Eksplicitna namjera Zakona o najmu stanova u oslobođenim područjima bila je da srpske izbjeglice liši njihovih prava. Oštar stav prema ranijim nosiocima stanarskih prava srpske nacionalnosti u Hrvatskoj u očiglednom je kontrastu sa situacijom u Bosni i Hercegovini, gdje su stanarska prava priznata kao "posjed", na osnovu člana 1. Protokola 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima, koji se odnosi na cijeli niz imovinskih prava i interesa koji imaju ekonomsku

⁴⁴ Misija OSCE-a u Hrvatskoj, *Status Report* br. 11, 18. novembar 2002.

⁴⁵ Još jedna kategorija stanarskih prava odnosi se na imovinu koja je ranije bila u vlasništvu saveznih organa, što se uglavnom odnosi na stanove oficira JNA. Ova kategorija se rješava u okviru razgovora o sukcesiji bivše Jugoslavije.

⁴⁶ Pravilo koje se odnosi na šestomjesečno neopravdano odsustvo nalazilo se u Zakonu o stambenim odnosima, koji potiče iz doba komunizma. Generalno, neprijateljsko okruženje kakvo je postojalo u doba rata nije se smatralo opravdanjem za odsustvo bivših stanara.

⁴⁷ Informacija koju je vlada prosljedila OSCE-u.

⁴⁸ *Novi list*, 21. novembar 2001.; *Večernji list*, 20. novembar 2001. Pomoćnik ministra za javne radove, obnovu i graditeljstvo, Lovre Pejković, opisao je OSCE kao "neozbiljnu organizaciju" (*Jutarnji list*, 21. novembar 2001.). Detaljnije o pitanju stanarskih prava, vidjeti izdanje *Globusa* od 30. novembra 2001.

vrijednost.⁴⁹ Rezultat toga je činjenica da, dok bosanskohercegovački Hrvati koji se nalaze u Hrvatskoj mogu ponovo uspostaviti svoja stanarska prava u BiH, hrvatski Srbi ne mogu učiniti isto u Hrvatskoj. To, zauzvrat, spriječava povratak Bošnjaka i Hrvata čije domove u Republici Srpskoj koriste Srbi iz Hrvatske.

Diskriminatornu prirodu hrvatskog pristupa problematici stanarskih prava dodatno podcrtava činjenica da se ona ne primjenjuje konsistentno u cijeloj zemlji. U Podunavlju stanarska prava nisu poništena a povratnici, koji su uglavnom hrvatske nacionalnosti, mogu ponovo uspostaviti svoja stanarska prava.

Vlada izražava spremnost da zadovolji potrebe ranijih nosilaca stanarskih prava samo u slučaju povratnika; u tom slučaju, ukoliko nemaju nikakvog drugog smještaja, imaju pravo na stambeno zbrinjavanje. Izmjene i dopune Zakona o područjima od posebne državne skrbi koje su donesene u julu 2002. godine predviđaju pružanje stambene skrbi povratnicima, uz mogućnost da stanari otkupe stanove koji su im dodijeljeni nakon deset godina, ili ranije. Iako ovo može predstavljati dobrodošao, mada ograničen, poticaj povratka, to i dalje ne nedoknađuje gubitak ranijih prava.

Budući da se ova mjera primjenjuje samo na povratnike, i samo na one koji se vraćaju u "područja od posebne državne skrbi", ona ne sadrži generalni princip nadoknade za sve one kojima su oduzeta stanarska prava, bilo da su se vratili ili ne. Nemali broj potencijalnih povratnika u oblasti koje ne spadaju u "područja od posebne državne skrbi", uključujući i velike gradove kao što su Zagreb, Split, Zadar i Osijek, ne potpadaju pod nove izmjene i dopune. I dok je razumno davati prioritet ranijim nosiocima stanarskih prava koji se vraćaju, potrebno je priznati princip nadoknade za sve koji su na diskriminatorni način izgubili stanarska prava. Dodatni problem leži u činjenici da dopunjeni Zakon o područjima od posebne državne skrbi i Pravilnik o redoslijedu prioriteta za stambeno zbrinjavanje u područjima od posebne državne skrbi (objavljen u oktobru 2002.), ne smatraju bivše

nosiocima stanarskih prava prioritetnom kategorijom za stambeno zbrinjavanje.⁵⁰

Iako su hiljade bivših nosilaca stanarskih prava predali svoje zahtjeve za povrat stambenim komisijama, komisije su bile ovlaštene samo da prime te zahtjeve, ali oni nisu obrađeni.⁵¹ Mnogi bivši nosioci stanarskog prava, čija su stanarska prava poništena u sudskim postupcima u njihovom odsustvu, tražili su reviziju odluka. U većini slučajeva, takvi zahtjevi su odbijeni, a u većini slučajeva u kojima je revizija odobrena potvrđeno je poništenje stanarskog prava. Veoma malo takvih slučajeva je uspješno riješeno.⁵² Nakon što su iscrpljene sve pravne mogućnosti u Hrvatskoj, neki su rješenje potražili kod Evropskog suda za ljudska prava u Strasbourgu.⁵³ Ljudi koji su izgubili prava u skladu sa Zakonom o najmu stanova u oslobođenim područjima nemaju nikakvog pravnog lijeka. Zahtjev za utvrđivanje ustavnosti tog zakona odavno se nalazi pred Ustavnim sudom.⁵⁴

Iako međunarodna zajednica uporno insistira da pitanje oduzetih stanarskih prava bude riješeno na sveobuhvatan način, ona nema jasnu viziju o tome šta bi takvo jedno rješenje podrazumijevalo. Ovo pitanje dodatno komplicira činjenica da, budući da su stanovi dodjeljivani drugima i privatizirani, vjerovatno je u većini slučajeva teško očekivati da dođe do restitucije. Mogućnost nekog oblika kompenzacije se predlaže kao alternativa. Vijeće Evrope i OSCE zajedno rade na analizi ovog problema. U nedostatku vladine spremnosti da rješi ovo pitanje, Vijeće Evrope i OSCE treba da pripreme preporuke za vladu koje bi bile pravične i realne.⁵⁵

E. SIGURNOST

Generalno, sigurnosna situacija u područjima povratka izbjeglica znatno je poboljšana posljednjih godina i, mada još dolazi do nasilnih incidenata i

⁴⁹ Vidjeti *Status Report* br. 10 Misije OSCE-a u Hrvatskoj, 21. maj 2002.

⁵⁰ Misija OSCE-a u Hrvatskoj, *Status Report* br. 11, 18. novembar 2002.

⁵¹ Informacije OSCE-a. OSCE procjenjuje broj takvih zahtjeva podnesenih stambenim komisijama na oko 6.000.

⁵² Informacije OSCE-a.

⁵³ Na primjer, savjetnik predsjednika SRJ, Vojislava Koštunice, Petar Lađević (*Novi list*, 2. i 4. juli 2002.) tvrdi da je Beograd prikupio imena 13.000 ljudi koji zahtjevaju povrat stanarskih prava.

⁵⁴ Informacije OSCE-a.

⁵⁵ Vijeće Evrope navodno priprema izvještaj o ovom pitanju (*Novi list*, 10. decembar 2002.).

zastrašivanja, generalno sigurnosni problemi više ne predstavljaju ozbiljnu prepreku povratku u većini oblasti. Misija OSCE-a izvještava da lokalna policija uglavnom efikasno rješava incidente sa nacionalnom pozadinom, iako primjećuje da je povjerenje u policiju među srpskim stanovništvom i dalje na niskom nivou, te da se incidenti često i ne prijavljuju.⁵⁶ Rad policije često je na manje zadovoljavajućem nivou kada je riječ o prisustvovanju deložacijama privremenih korisnika hrvatske nacionalnosti po sudskom nalogu. Tumačeći svoju dužnost da održavaju javni red krajnje usko, oni su u nekim slučajevima stajali po strani dok su protestanti sabotirali postupak, što je znalo rezultirati odlaganjem deložacije.

Ima i izuzetaka u ovoj generalnoj slici poboljšano sigurnosnog okruženja, a u pojedinim slučajevima tenzije su i dalje visoke. Na primjer, u pozadinskom pojasu primorskog grada Zadra, i u području oko Benkovca, okruženje za povratnike još uvijek može biti opasno.⁵⁷ Ukoliko organi vlasti počnu ozbiljno insistirati na deložaciji privremenih korisnika srpske imovine, Hrvata iz BiH, postoji opasnost novih incidenata.

Iako se sigurnosna situacija popravila, čini se da percepcija nesigurnosti među potencijalnim srpskim povratnicima još uvijek destimulira povratak. Takva percepcija je pojačana pojavom duge liste navodnih srpskih ratnih zločinaca, koju su na internetu objavili tvrdolinijaški hrvatski nacionalisti.⁵⁸

F. HAPŠENJA U SLUČAJEVIMA RATNIH ZLOČINA I AMNESTIJA

Hapšenja Srba koji se vraćaju u Hrvatsku zbog navodnih ratnih zločina i dalje obeshrabruju povratak. Zakon o općem oprostima iz 1996. godine pokriva djela oružane pobune, ali ne i ratne zločine. Međutim, primjena amnestije je nedosljedna i netransparentna, zbog čega su, suprotno namjeri zakona o amnestiji, strah i nesigurnost samo porasli. Do 2001. godine, amnestirano je više od 20.000

ljudi. Praksa da se amnestiraju imenovani ljudi izgleda protivna principu opće amnestije, iz koje su izuzeti samo konkretni pojedinci. Osobito zabrinjavajući su slučajevi ljudi koji su optuženi za ratne zločine nakon što im je data amnestija. Međutim, čini se da se primjena zakona o amnestiji poboljšala nakon što je sadašnja vlada došla na vlast 2000. godine.⁵⁹

U oktobru 2000. godine državni odvjetnik je naredio reviziju neriješenih slučajeva ratnih zločina, od kojih su neki poticali još iz 1992. godine. Cilj revizije je bio da se slučajevi okončaju, ili putem krivičnog gonjenja ili time što će se optužbe odbaciti. Revizija je rezultirala porastom policijskih istraga i hapšenja u toku 2001. godine, a većina slučajeva krivičnog gonjenja odnosila se na Srbe. Mnogi uhapšeni Srbi su brzo pušteni, bilo uz kauciju ili su optužbe odbačene.⁶⁰ Iako je motiv revizije bio da se postigne veća jasnoća i transparentnost, povećani broj hapšenja za posljedicu je imao veću nesigurnost među srpskim stanovništvom.

Dodatni razlog za nervozu među potencijalnim povratnicima je broj Srba koji su osuđeni za ratne zločine prije 2000. godine, često u njihovom odsustvu, u krajnje politiziranom okruženju, i uz nekada upitne presude. Nepoznat broj tih osoba i dalje je u zatvoru. Poređenja radi, relativno rijetki slučajevi u kojima su Hrvati optuženi za ratne zločine često se tretiraju sa suosjećanjem.⁶¹ Pitanje ratnih zločina i dalje je krajnje politizirano i problematično za vladu.⁶² Konačno, osobe protiv kojih postoje dokazi da su počinile ratne zločine, koje god da su nacionalnosti, treba da budu optužene, i iz tog razloga neki potencijalni povratnici vjerovatno nikada neće biti zadovoljni. Ali, i dalje ima dosta prostora za veću dosljednost u krivičnom gonjenju slučajeva ratnih zločina.

⁵⁶ Vidjeti *Status Report* br. 10, Misija OSCE-a u Hrvatskoj 21. maj 2002.

⁵⁷ Riječ je prije svega o selu Biljane Donje, blizu Benkovca, koje se nalazi u blizini lokacije na kojoj se 1991. dogodio veliki masakr Hrvata. Pokušaji da se obnove kuće u srpskom vlaštvu i da se promovira povratak Srba dočekani su sa nasiljem i zastrašivanjima.

⁵⁸ *Institute for War and Peace Reporting*, 13. mart 2002.

⁵⁹ Informacije OSCE-a.

⁶⁰ Prema podacima koje je prikupio UNHCR, od 60 povratnika koji su uhapšeni između 1999. i maja 2002., 46 ih je pušteno, od toga pet do početka suđenja a 41 prema konačnoj odluci.

⁶¹ Vidjeti *Status Report* br. 10, 21. maj 2002., i *Status Report* br. 11, 18. Novembar 2002., Misija OSCE-a u Hrvatskoj.

⁶² Analiza politizacije pitanja ratnih zločina nalazi se u Brifingu ICG-a za oblast Balkana, *Croatia: Facing up to War Crimes* (Hrvatska: suočavanje s ratnim zločinima), 15. oktobar 2001.

G. EKONOMSKI UVJETI

Teški ekonomski uvjeti u Hrvatskoj još su jedan faktor koji destimulira povratak. Uz nezaposlenost koja iznosi oko 22 posto,⁶³ uvjeti za cjelokupno stanovništvo su teški, a za mnoge potencijalne srpske povratnike izgledi su sumorni. U područjima koja su bila zahvaćena ratom, ekonomija je u osobitom škripcu. Poticaj tim područjima jedan je od ciljeva dopunjenog Zakona o područjima od posebne državne skrbi, no dok to može donijeti određeno olakšanje, nije vjerovatno da će ekonomski oporavak tih oblasti biti brz. I dok povratnici u ruralne oblasti, uz malo zemlje koju mogu obrađivati ili skromne penzije (visok postotak među povratnicima predstavljaju stariji građani) možda nekako mogu opstati, potencijalni povratnici u urbane sredine su u veoma nepovoljnom položaju, bez mogućnosti zaposlenja, a uz sve to se ne mogu ni vratiti u svoje prijeratne domove.

Discriminacija pri zapošljavanju nedvojbeno je veliki problem, što se odnosi i na zapošljavanje u javnim ustanovama. Na primjer, broj Srba zaposlenih u javnim ustanovama u kninskoj oblasti daleko je ispod udjela srpskog stanovništva u ukupnom stanovništvu.⁶⁴ Iako novi Ustavni zakon o nacionalnim manjinama⁶⁵ sadrži važnu obavezu poštivanja prava manjina, garantirana zastupljenost na različitim nivoima vlasti moći će donijeti poboljšanja za srpsko stanovništvo samo u veoma ograničenom omjeru, sve dok se nastavi takva diskriminacija pri zapošljavanju. Potrebno je čvrsto zakonodavstvo protiv diskriminacije, koje bi se provodilo u praksi, a od javnih ustanova kao poslodavaca bi se zahtijevalo da preuzmu vodeću ulogu u njegovom provođenju.

Dodatni problem predstavlja priznavanje isprava koje su izdavali srpski paradržavni organi u toku rata (organi Republike Srpske Krajine – RSK) u Hrvatskoj. Godine 1997., pod međunarodnim pritiskom, Hrvatska je donijela Zakon o konvalidaciji, kojim se predviđa priznavanje akata i odluka organa RSK. To je značilo, na primjer, da bi radni staž iz ratnog perioda u RSK mogao ući u staž za hrvatske državne penzije. Međutim, bez obzira na činjenicu da zakon iz 1997. godine nije predviđao nikakve rokove, 1998. godine vlada je kao rok utvrdila 1999. godinu, prije no što je veliki broj izbjeglica imao priliku zatražiti priznavanje isprava. Na taj način mnogi penzioneri su izgubili do pet godina doprinosa za njihove penzije. Nakon pritiska OSCE-a, vlada je ukazala na mogućnost da bi mogla produžiti taj rok.⁶⁶

Još jedan problem s kojim se suočavaju srpske izbjeglice koje su uspjele povratiti imovinu predstavlja činjenica da se, suprotno odredbama izmjena i dopuna Zakona o područjima od posebne državne skrbi usvojenim u julu 2002. godine, njih i dalje traži da, kako bi ponovo bili priključeni na električnu mrežu, izmire nagomilane račune za struju koju su utrošili prijašnji privremeni korisnici njihovih kuća.⁶⁷

⁶³ Podaci za septembar 2002., *Reuters*, 11. novembar 2002.

⁶⁴ Informacije Hrvatskog helsinškog odbora (HHO).

⁶⁵ Pitanje donošenja novog Ustavnog zakona o nacionalnim manjinama, na kojemu je uveliko insistirala međunarodna zajednica, bilo je izuzetno kontroverzno u Hrvatskoj tokom većeg dijela 2002. godine. Vlada je potpala pod pritisak nacionalističke desnice, kao i predstavnika manjina i međunarodne zajednice. Novi nacrt koji je pripremljen u novembru 2002. godine izazvao je razočarenje predstavnika manjina kao i OSCE-a, zbog izborne zastupljenosti manjina i činjenice da se vlada nije adekvatno konsultirala s predstavnicima manjina u procesu izrade nacrtu zakona (*Jutarnji list*, 13. novembar 2002.; *Večernji list*, 15. novembar 2002.). Kada je ovaj izvještaj već bio u štampi, u izgledu se pojavilo kompromisno rješenje koje bi omogućilo donošenje zakona.

⁶⁶ Izjava ministra rada i socijalne skrbi, Darka Vidovića, *Jutarnji list*, 26. juli 2002. Do novembra 2002. godine, ništa nije poduzeto u vezi s ovim (informacije OSCE-a).

⁶⁷ *Novi list*, 6. novembar 2002.

IV. NOVE MJERE VLADE

Kao odgovor na stalne međunarodne kritike u vezi s preprekama povratku i reintegraciji izbjeglica, na sjednici održanoj u Kninu u martu 2001. godine vlada je donijela nove mjere čiji je cilj da ubrza proces povratka.

A. PLAN MJERA ZA POVRAT IMOVINE

U prvim mjesecima 2001. godine, Uprava za prognanike, povratnike i izbjeglice napravila je pregled svih nekretnina koje su dodijeljene na korištenje prema Zakonu o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom. Na taj način je dobivena slika o dimenzijama problema povrata imovine, barem kada je riječ o imovini koju su vlasti dodijelile za privremeno korištenje (u ovaj pregled nije uključena imovina koja je zauzeta mimo pomenutog zakona). U septembru 2001. godine vlada je odlučila da svi slučajevi povrata imovine dodijeljene prema ovom zakonu treba da budu riješeni do 31. decembra 2002. godine. U decembru 2001. vlada je usvojila "Plan mjera za povrat imovine do kraja 2002. godine".

Od gotovo 19.000 stambenih jedinica koje su ušle u ovaj pregled, za oko 8.300 na dan 1. maja 2002. utvrđeno je da ih još uvijek koriste privremeni korisnici. Od tog broja, oko 1.550 je ili već primilo pomoć za obnovu sopstvenih kuća ili su ove kuće koristili nezakonito, te je utvrđeno da ispunjavaju uvjete za deložaciju. Do 1. oktobra 2002., zvanični broj stambenih jedinica koje su još uvijek koristili privremeni korisnici pao je na oko 7.600, od kojih se za oko 5.870 slučajeva očekivalo da budu riješeni kroz osiguranje alternativnog smještaja.⁶⁸

Izgleda da je usvajanje Plana mjera nagovijestilo čvršći stav u oblasti povrata imovine. U februaru 2002. godine državni odvjetnik je pokrenuo postupak protiv 51 privremenog korisnika koji su ranije dobili administrativne naloge da napuste imovinu koju koriste zato što je njihova vlastita imovina obnovljena, ali su odbili da se isele. Protiv onih koji su i dalje odbijali da se isele pokrenuti su postupci s ciljem vraćanja sredstava uložениh u obnovu njihovih domova.

Čini se da ovaj čvršći stav počinje imati efekta. Do 1. oktobra 2002. godine, od 1.550 privremenih korisnika za koje je početkom godine utvrđeno da ispunjavaju uvjete za deložaciju, neriješeno je ostalo 465 slučajeva nezakonitih korisnika i 246 slučajeva korisnika čije su kuće ranije obnovljene. Očekivalo se da je okončanje još 216 slučajeva na pomolu.⁶⁹ Neki privremeni korisnici i njihovi predstavnici osuđuju oštriji stav organa vlasti. Privremeni korisnici imovine u državnom vlasništvu u Kninu, čiji su domovi u Kijevu obnovljeni, navodno su rekli da neće ispoštovati zahtjeve iz vladinih upozorenja o pokretanju sudskih postupaka. Organi vlasti su odbacili tvrdnje da obnova njihovih kuća nije završena.⁷⁰ Josip Kompanović, predsjednik Udruge hrvatskih povratnika, izjavio je krajem augusta 2002. godine da je 500 upozorenja o predstojećim deložacijama poslano privremenim korisnicima u Sisku i 300 u Hrvatskoj Kostajnici.⁷¹ U septembru 2002. godine, organi vlasti u Kninu su konstatirali da je Ministarstvo javnih radova, obnove i graditeljstva izdalo obavijesti o deložaciji za 250 privremenih korisnika, kojima se nalaže iseljenje budući da su njihove kuće već obnovljene.⁷²

Razloga za zabrinutost je učešće Državnog odvjetništva u izvršenju deložacija. Iako organi vlasti možda pokazuju veću spremnost da obezbijede alternativni smještaj privremenim korisnicima i da izdaju obavijesti o deložaciji, povrat imovine u mnogim slučajevima može ovisiti o sudskom postupku. Dosadašnji rezultati nisu ohrabrujući. S izuzetkom 17 slučajeva u Korenici, koje je državni odvjetnik preuzeo 2000. godine, do 31. oktobra 2002. godine državni odvjetnik nije pokrenuo nijedan sudski postupak vezan za deložacije.⁷³

Preduvjet koji je zadržan u Planu mjera, naime da "zakoniti" (prema odredbama Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom) privremeni korisnici moraju biti stambeno zbrinuti prije no što mogu biti deložirani, bez obzira na to da li su u stanju sami zadovoljiti svoje potrebe u tom smislu, i dalje usporava proces povrata. Plan mjera ne zadovoljava zahtjeve međunarodne zajednice da imovinska prava vlasnika treba da imaju prioritet nad potrebama privremenih

⁶⁸ Svi podaci Uprave za prognanike, povratnike i izbjeglice.

⁶⁹ Svi podaci Uprave za prognanike, povratnike i izbjeglice.

⁷⁰ Natpisi iz *Jutarnjeg lista*, 26. avgust 2002., te *Novog lista*, 27. avgust 2002.

⁷¹ Intervju u *Novom listu*, 29. avgust 2002.

⁷² *Jutarnji list*, 11. septembar 2002.

⁷³ Informacije iz izvištaja OSCE-a, oktobar 2002.

korisnika, u skladu s Ustavom Republike Hrvatske i međunarodnim standardima.

Stambeno zbrinjavanje treba postići kombinacijom obnove i izgradnje stambenih objekata i kupovinom stambenih objekata putem APN. Hrvatska je 2000. godine dobila zajam od 30 miliona eura od Razvojne banke Vijeća Evrope kako bi se pomoglo financiranje obnove i izgradnje alternativnog smještaja za privremene korisnike. Taj iznos je dopunjen sredstvima iz državnog budžeta. Vlada također traži dodatni kredit od 40 miliona eura od Razvojne banke Vijeća Evrope, prema projektu odobrenom u oktobru 2002. godine. I ovaj projekat predviđa dodatna sredstva koja bi vlada obezbijedila da dopuni predloženi iznos od 40 miliona eura, zajedno sa još 27 miliona eura, što je alocirano u državnim budžetu.⁷⁴

Nedostatak alternativnog smještaja je tako veliki da se ovaj plan pokazao kao preambiciozan. To se potvrdilo kada je rok za rješavanje slučajeva povrata imovine najprije pomjeren na 1. juli 2003. godine, uz objašnjenje da će svi slučajevi povrata biti "formalno-pravno" riješeni do 31. decembra 2002., ali da će do fizičkog povrata doći kasnije.⁷⁵ Kasnije je rok za rješavanje svih slučajeva pomjeren još dalje, do kraja 2003. godine.⁷⁶ Bez obzira na to, ovaj plan će vjerovatno donijeti određeni napredak u rješavanju pitanja povrata imovine.

Značajan nedostatak Plana mjera je što on zanemaruje mnoge vrste zauzete imovine:

- Što se tiče višestrukog korištenja, plan pokriva slučajeve kada je kuća privremenog korisnika obnovljena, ali zanemaruje slučajeve kada jedno domaćinstvo koristi više od jednog tuđeg objekta.
- Imovina koja je privremenim korisnicima dodijeljena mimo procedura iz Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, ili kada je imovina zauzeta bez zvaničnog odobrenja.
- Još uvijek se nikakvi koraci ne poduzimaju u vezi s imovinom koja nema stambenu namjenu a koja je zauzeta prema Zakonu o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom,

uključujući poslovne prostore, poljoprivredno zemljište, šume i pokretnu imovinu, uključujući i poljoprivrednu opremu.

- Objekti koji su dodijeljeni prema Zakonu o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, ali koje organi vlasti nisu registrirali.⁷⁷

Na ovaj način, veliki broj ljudi čija je imovina oduzeta diskriminatornim mjerama vlade nakon 1995. godine ili u općoj klimi bezakonja koja je vladala u to doba, kada vlada je činila malo da to bezakonje spriječi, još uvijek nije u stanju povratiti svoju imovinu. Vlada tvrdi da oni čija je imovina zauzeta mimo Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom treba da ostvare povrat na normalan način - putem privatnih tužbi.⁷⁸ Ovakvim pranjem ruku vlada odbija da prihvati da je situacija neposredno nakon kraja sukoba u područjima zahvaćenim ratom bila daleko od normalne, i da vlasti treba da se suoče sa svojom odgovornošću prema ljudima koji su tada oštećeni.

Bitan faktor koji predstavlja podršku provedbi Plana mjera tiče se suradnje sa Bosnom i Hercegovinom u slučaju privremenih korisnika u Hrvatskoj čije su kuće u Bosni i Hercegovini obnovljene, ili će biti obnovljene, ili je njihov povrat već ostvaren. U decembru 2001. godine, Hrvatska i BiH su potpisale sporazum o razmjeni podataka o obnovi i povratu. To bi trebalo omogućiti hrvatskim organima vlasti da identificiraju one privremene korisnike koji, nakon što su njihovi domovi u BiH već obnovljeni, više ne bi trebali ispunjavati uvjete za alternativni smještaj u Hrvatskoj. Iako bi takvo djelovanje trebalo biti od koristi, ono još uvijek nije profunkcioniralo na sistematičan način i bez zapreka, a sporazum do novembra 2002. nije ratificiran ni u jednoj od ove dvije zemlje. Međutim, prema Planu mjera, hrvatska vlada je u okviru svoga budžeta odvojila sredstva za pomoć za obnovu porodicama koje žele da se vrate u Bosnu i Hercegovinu.⁷⁹

⁷⁴ Prema pisanju *Večernjeg lista*, 25. oktobar 2002., kao i informacijama OSCE-a.

⁷⁵ Izjava zamjenika premijera Gorana Granića, prenesena u *Novom listu*, 17. juni 2002.

⁷⁶ Informacije iz izvješćaja OSCE-a iz oktobra 2002.

⁷⁷ Misija OSCE-a u Hrvatskoj identificirala je ovaj problem. Uprava za prognanike, povratnike i izbjeglice je potvrdila da je, otkada je preuzela evidenciju stambenih komisija u augustu 2002. godine, što je predviđeno izmjenama i dopunama Zakona o područjima od posebne državne skrbi, otkrila da neke stambene komisije zaista nisu izvijestile o nekim privremenim korisnicima. Dimenzije ovog problema i dalje su sporne.

⁷⁸ Uprava za prognanike, povratnike i izbjeglice ICG-u.

⁷⁹ U augustu 2002. godine je izvješćeno da je 500 od ukupno 550 ugovora za pružanje takve pomoći izvršeno (*Novi list*, 22 avgust, 2002.).

Da bi se napravila prava procjena napretka u provođenju Plana mjera i ubrzanja procesa povrata imovine, Misija OSCE-a mora sistematski pratiti razvoj situacije na terenu. Na početku, OSCE treba pribaviti precizne, detaljne podatke o postignutom progresu od Uprave za prognanike, povratnike i izbjeglice, u kojima će biti utvrđeno koliko domova je iseljeno, kakav je napredak u pogledu deložacija i u pogledu povrata imovine. Da bi se omogućio efikasan monitoring, moraju se pribaviti precizni podaci na općinskom nivou. Rad državnog odvjetnika, kao i Uprave za prognanike, povratnike i izbjeglice, treba pažljivo pratiti. Da bi se omogućio tako efikasan monitoring, Misija OSCE-a treba zadržati povratak i reintegraciju izbjeglica kao jednu od svojih ključnih funkcija, te, imajući to vidu, za sada treba održati jako prisustvo na terenu.

B. ZAKON O PODRUČJIMA OD POSEBNE DRŽAVNE SKRBI

U julu 2002. godine donesene su nove izmjene i dopune Zakona o područjima od posebne državne skrbi. Među izmjenama i dopunama nalaze se odredbe čija je namjera da ubrzaju proces povrata imovine, ali, kao što je slučaj i sa Planom mjera, i on ponovo daje prioritet potrebama privremenih korisnika (uglavnom hrvatske nacionalnosti) nad pravima vlasnika (uglavnom srpske nacionalnosti). Pomenuti amandmani u zakonu utvrđuju princip po kome privremeni korisnici imaju pravo da koriste imovinu sve dok im ne bude obezbijeden alternativni smještaj (stalno stambeno rješenje ili privremeni smještaj) i na taj način negiraju pravo vlasnika da u međuvremenu ostvare povrat svoje imovine. Usvojivši takav stav u zakonu, vlada je ignorirala jasne i uporne zahtjeve međunarodne zajednice. Zakon ne uzima u obzir sposobnost privremenih korisnika da sami obezbijede rješenje, i na taj način ignorira apele međunarodne zajednice da se stambeno zbrinjavanje garantira samo onima kojima zaista treba pomoć.

Izmjene i dopune zakona sadrže određena poboljšanja u vezi s procedurama za povrat koje su do tada bile na snazi. Prije svega, procedure za povrat iz propalog Programa povratka iz 1998. godine efikasno su derogirane. i Uprava za prognanike, povratnike i izbjeglice preuzela je direktnu odgovornost za odluke o povratu od stambenih komisija. Primarno, Uprava preuzima odgovornost da, umjesto stambenih komisija, od javnog odvjetnika zahtjeva podnošenje tužbi koje se odnose na deložacije u slučajevima zasnovanim na

Zakonu o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom. Ove tužbe trebaju se podnositi prema posebnom, hitnom postupku, kako bi se izbjeglo beskrajno čekanje koje je neizbježni dio hrvatskog preopterećenog sudskog sistema.⁸⁰

Još jedan napredak predstavlja činjenica da je vlada kao rokove utvrdila 30. oktobar 2002. (za one koji su zahtjeve za povrat podnijeli do 1. avgusta 2002.) odnosno 31. decembar 2002. (za one koji su zahtjeve podnijeli kasnije); to su rokovi nakon kojih će vlasnici koji su podnijeli zahtjeve za povrat svoje imovine ali ga nisu ostvarili imati pravo na nadoknadu od vlade. Na taj način vlada je sebi nametnula jasan motiv za ubrzanje procesa povrata. Međutim, nije preuzeta nikakva obaveza da vlasnici dobiju kompenzaciju za period nakon 1995. godine, kada im je imovina oduzeta. Ponuda kompenzacije odnosi se samo na nekretnine sa stambenom namjenom, koje su dodijeljene prema Zakonu o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom.

No, i ovdje je već došlo do propusta.⁸¹ Od oko 3.800 kuća za koje su vlasnici podnijeli zahtjeve za povrat do 1. avgusta 2002., do 1. oktobra 2002. potvrde o stambenom zbrinjavanju dobilo je samo 1.600 privremenih korisnika. Od većine ovih korisnika nije se očekivalo da će fizički biti u stanju preuzeti ponuđeno stambeno rješenje prije 2003. godine. Pa ipak, Ministarstvo javnih radova, obnove i graditeljstva nije uspostavilo mehanizam za vlasnike koji, u skladu s izmjenama i dopunama Zakona o područjima od posebne državne skrbi, imaju pravo na kompenzaciju.⁸²

Državni odvjetnik može podnositi tužbe tek nakon što je privremenom korisniku obezbijeden alternativni smještaj. U korjenu problema je činjenica da dopunjeni Zakon o područjima od posebne državne skrbi, poput ranijih diskriminatornih mjera, neprimjereno ograničava vlasnička prava. Hrvatska ima Zakon o vlasništvu, koji bi trebao biti dovoljna garancija prava vlasnika. Vlada, jednostavno, treba da stavi tačku na situaciju u kojoj interesi privremenih korisnika imaju prioritet nad interesima vlasnika.

⁸⁰ Procjenjuje se da u Hrvatskoj na procesuiranje čeka oko 1,2 miliona sudskih predmeta.

⁸¹ Informacije zasnovane na OSCE-ovom monitoringu provedbe dopunjenog Zakona o područjima od posebne državne skrbi.

⁸² Informacije OSCE-a, 31. oktobar 2002.

C. ZAJEDNIČKA RADNA GRUPA ZA IZRADU ZAKONSKIH AKATA

U junu 2001. godine, pod pritiskom međunarodne zajednice u Hrvatskoj, vlada je pristala da oformi zajedničku radnu grupu za zakonodavstvo koje tretira povratak i reintegraciju, a u njoj se nalaze predstavnici relevantnih ministarstava i ključnih međunarodnih faktora u Zagrebu. Ova radna grupa u svom radu će se fokusirati na sljedeće:

- ❑ Pravo na bezuvjetan povratak, što se osobito odnosi na pravo ranijih stalnih žitelja Hrvatske da se vrate i registriraju stalno mjesto prebivališta u Hrvatskoj.
- ❑ Dugotrajni zahtjev međunarodne zajednice da se dođe do sveobuhvatnog zakonskog pristupa pitanju povrata svih vrsta privatne imovine, a ne samo imovine dodijeljene prema Zakonu o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, kao što je utvrđeno izmjenama i dopunama Zakon o područjima od posebne državne skrbi. Prije svega, zaštita imovinskih prava prema Zakonu o vlasništvu ne bi trebala biti ograničena odredbama Zakona o područjima od posebne državne skrbi, što je još uvijek slučaj u nedavno dopunjenom zakonu.
- ❑ Restitucija odnosno kompenzacija za bivše nosioce stanarskih prava koja su im oduzeta.
- ❑ Zakonsko rješenje za nadoknadu štete nanijete terorističkim djelima (1996. godine poništen je član 180. Zakona o obligacijama, a postupci koji su se vodili u skladu s njim su obustavljeni; na taj način ukinuta je obaveza vlade da isplati kompenzaciju za akte terorizma).

Dosadašnji rezultati ove radne grupe bili su razočaravajući. Rokovi su uveliko prekršeni. Konsultacije vlade s međunarodnom zajednicom u vezi s izmjenama i dopunama Zakona o područjima od posebne državne skrbi bile su nezadovoljavajuće a, kao što smo vidjeli, glavni zahtjevi međunarodne zajednice su zanemareni. U oktobru 2002. godine, nakon zajedničkog negodovanja međunarodne zajednice, premijer je obećao da će radna grupa biti ojačana.⁸³

V. MEĐUNARODNI ANGAŽMAN

Međunarodna pomoć i pritisak na Hrvatsku u smislu unapređenja procesa povratka dolaze sa različitih strana:

A. PROCES STABILIZACIJE I PRIDRUŽIVANJA

U oktobru 2001. godine, Hrvatska je potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju s EU, u kojem je povratak izbjeglica jedna od ključnih oblasti gdje se očekuje napredak. U Izveštaju o stabilizaciji i pridruživanju za Hrvatsku za godinu 2002., Evropska komisija je još jednom istakla zabrinutost koju su izrazili OSCE i drugi u vezi s povratom imovine, stanarskim pravima, pomoći za obnovu, zakonu o amnestiji i nepostojanju ekonomskih mogućnosti za povratnike. Važnost koja je u Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju data povratku predstavlja ključni faktor u nastojanjima da se hrvatskoj vladi prenese jasan, nedvosmislen stav međunarodne zajednice o tome da se u oblasti povratka očekuje napredak. Ovo je bez sumnje bio glavni razlog za ozbiljniji stav vlade prema povratku u toku 2001. i 2002. godine, i za nove vladine mjere čiji je cilj unaprijeđenje povratka. Važnost koju EU pridaje povratku izbjeglica također je istaknuta pokretanjem programa za povratak i ekonomski razvoj u područjima zahvaćenim ratom, u vrijednosti od 23,2 miliona eura, u oktobru 2002. godine.

Međunarodni stav prema Hrvatskoj nije uvijek bio tako jasan. U toku 2000. godine, olakšanje međunarodne zajednice zbog činjenice da je prijašnja, HDZ vlada poražena bilo je tako veliko da je postojala jasna tendencija popustljivosti prema novoj vladi. Upozorenja Misije OSCE-a o nepostojanju napretka u oblasti povratka i drugih pitanja prošla su prilično nezamijećeno. Poruka koju je vlada iz toga izvukla bila je da OSCE ne mora uzimati ozbiljno. To više nije slučaj, ali važno je održati jedinstven stav u međunarodnoj zajednici te i dalje isticati kolika je važnost povratka. Također, nepoduzimanje odgovarajućih mjera u skladu s međunarodnim standardima treba jasno osuditi, što prije svega treba činiti EU, u kontekstu procesa stabilizacije i pridruživanja. NATO je također istakao da je napredak u pogledu povratka uvjet za približavanje Hrvatske članstvu u ovoj organizaciji.

Uspjeh principa uvjetovanja koji je EU prihvatila u slučaju Hrvatske pokazuje efikasnost pristupa u

⁸³ Misija OSCE-a u Hrvatskoj, *Status Report* br. 11, 18. novembar 2002.

kome se nagrada daje nakon, a ne prije no što vlada određene zemlje ispoštuje postavljene zahtjeve.

B. UNHCR

UNHCR već neko vrijeme postepeno smanjuje svoj angažman u Hrvatskoj. Planirano je da se prisustvo UNHCR-a u Hrvatskoj, osobito kada je riječ o prisustvu na terenu, znatno smanji do 2003. godine. UNHCR je igrao značajnu ulogu pri stvaranju uvjeta za povratak i provođenju procedure organiziranog povratka u Hrvatsku, u smislu pomoći pri transportu stvari, traktora, i slično. Ova organizacija pruža pomoć izbjeglicama u Hrvatskoj i povratnicima u Hrvatsku, uključujući neposrednu pomoć pri reintegraciji, zdravstvenu njegu, elementarne potrebe (peći, kreveti, isl.), pravnu pomoć itd. Dosta aktivnosti UNHCR-a provodi se uz pomoć partnera kao što su Hrvatski crveni križ i nevladine organizacije.

Iako je smanjenje angažmana UNHCR-a opravdano budući da se smanjuje obim direktne humanitarne krize, neke suštinske aktivnosti koje UNHCR financira treba održati. Misija OSCE-a, sa svojim smanjenim, ali i dalje značajnim prisustvom na terenu, u svakom slučaju je u boljem položaju da vrši ključni zadatak praćenja procesa povratka.

C. PAKT STABILNOSTI

Godine 2001. Pakt stabilnosti je pokrenuo regionalnu inicijativu za izbjeglice i raseljene osobe, kao projekat pod nazivom *Agenda for Regional Action* (AREA – Program za regionalno djelovanje). Ova inicijativa mogla bi dati svoj doprinos na taj način što će pomoći da se koordinira rad svih ključnih protagonista u regiji sa ciljem unapređenja povratka. Prije svega, ona bi mogla koordinirati obaveze koje su zemlje u regiji preuzele i spremnost donatora da osiguraju sredstva za povratak, te da istovremeno nadzire pristup uvjetovanosti. Ovaj projekat treba pokušati da se odupre iskušenju da duplira aktivnosti koje su akteri u regiji već poduzeli u angažmanu na pitanjima povratka. Osobita slabost projekta AREA je da, budući da on funkcionira putem koncenzusa, Hrvatska može odustati od onih aspekata njegovog pristupa (recimo kad je riječ o stanarskim pravima) koji joj se ne sviđaju. Kao što je slučaj sa UNHCR-om, očekuje se da će se angažman Pakta stabilnosti nakon 2003. smanjivati.⁸⁴

VI. ZAKLJUČAK

Nakon što je dugi niz godina izbjegavala svoje obaveze da podrži održivi povratak izbjeglica u Hrvatsku, bez diskriminacije i uz puna prava na svoju imovinu, čini se da nedavni potezi vlade uistinu pokazuju novi, ozbiljniji pristup. Međutim, koraci koje je vlada poduzela ne idu dovoljno daleko, osobito kada je riječ o pravima vlasnika nekretnina te poništenim stanarskim pravima. Međunarodna zajednica treba da nastavi insistirati da Hrvatska u potpunosti ispoštuje svoje obaveze u pogledu povratka i reintegracije.

Hrvatska vlada donosi zakonske akte i poduzima korake na jačanju povratka i ukidanju diskriminatornih mjera samo pod stalnim međunarodnim pritiskom. Stoga, iako je u posljednje vrijeme došlo do poboljšanja u djelovanju hrvatskih vlasti, biće potrebno puno više da bi se iskazala istinska dobra volja da se obaveze ispoštuju, bez potrebe za stalnim pritiskom i nadzorom. Potrebno je zadržati značajno međunarodno prisustvo, uključujući i ono na terenu, da bi vlada dobivala preporuke o provedbi reformi i da bi se pratilo njeno djelovanje. Od ključne je važnosti da međunarodna zajednica bude jednoglasna i potpuno jasna u tome da su za nju povratak, reintegracija, i nediskriminatoran odnos prema manjinama ozbiljna pitanja, i da Hrvatska ne može očekivati dalji napredak u pravcu evropskih integracija sve dok se njeni rezultati dodatno ne poprave.

Zagreb/Brisel, 13. decembar 2002.

⁸⁴ Prema pisanju *Novog lista*, 23. juli 2002.

DODATAK A

KARTA HRVATSKE

DODATAK B

O MEĐUNARODNOJ KRIZNOJ GRUPI

Međunarodna krizna grupa (*International Crisis Group* – ICG) je privatna, multinacionalna organizacija, sa preko 80 zaposlenih na pet kontinenta, koja putem direktne analize na licu mjesta i visokog nivoa zalaganja radi u cilju sprečavanja i rješavanja tragičnih sukoba.

Pristup ICG-a zasniva se na istraživanjima koje se provode na licu mjesta. Timovi političkih analitičara se nalaze u zemljama u kojima postoji opasnost od izbijanja, eskalacije ili ponovnoga raspirivanja oružanih sukoba, ili u blizini tih zemalja. Na osnovu informacija i procjena sa terena, ICG izrađuje redovne analitičke izvještaje koji sadrže praktične preporuke za glavne faktore koji donose odluke na međunarodnom nivou.

Izveštaji ICG-a imaju široku distribuciju, putem e-maila ili u štampanom obliku, zvaničnicima u ministarstvima vanjskih poslova i međunarodnim organizacijama, a istovremeno su generalno dostupni na internet stranici ove organizacije, www.crisisweb.org. ICG tijesno surađuje sa vladama i onima koji imaju uticaj na njih, uključujući i medije, kako bi skrenula pažnju na svoju analizu krize te osigurala podršku za svoje preporuke.

Upravni odbor ICG-a – u kome se nalaze istaknute ličnosti iz oblasti politike, diplomatije, poslovnog svijeta i medija – i sam direktno pomaže da se najvišim odlučujućim faktorima iz cijelog svijeta skrene pažnja na izvještaje i preporuke ICG-a. Međunarodnom kriznom grupom predsjedava bivši finski predsjednik Martti Ahtisaari, a od januara 2000. godine predsjednik i generalni direktor ove organizacije je bivši ministar vanjskih poslova Australije, Gareth Evans.

Međunarodna centrala ICG-a je u Briselu, sa predstavništvima u Washingtonu, New Yorku i Parizu te uredom za odnose s medijima u Londonu. Organizacija trenutno ima jedanaest regionalnih

ureda (u Amanu, Beogradu, Bogoti, Islamabadu, Džakarti, Nairobiju, Ošu, Prištini, Sarajevu, Siera Leoneu i Skoplju), sa analitičarima koji rade u preko 30 zemalja i oblasti pogođenih krizom, na četiri kontinenta.

U *Africi*, među tim zemljama se nalaze Burundi, Ruanda, Demokratska Republika Kongo, Siera Leone-Liberija-Gvineja, Somalija, Sudan and Zimbabve; u *Aziji*, Indonezija, Mijanmar, Kirgistan, Tadžikistan, Uzbekistan, Pakistan, Afganistan i Kašmir; u *Evropi*, Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Makedonija, Crna Gora i Srbija; na *Srednjem Istoku*, cijela regija od sjeverne Afrike do Irana; i u *Južnoj Americi*, Kolumbija.

Međunarodna krizna grupa sredstva prikuplja od vlada, dobrotvornih organizacija, kompanija i pojedinačnih donatora. Sredstva za njeno finansiranje trenutno obezbjeđuju vlade sljedećih zemalja: Australije, Austrije, Kanade, Danske, Finske, Francuske, Njemačke, Irske, Luksemburga, Holandije, Norveške, Švedske, Švicarske, Republike Kine (Tajvan), Turske, Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država.

Među fondacijama i donatorima iz privatnog sektora nalaze se The Atlantic Philanthropies, Carnegie Corporation of New York, Ford Foundation, Bill & Melinda Gates Foundation, William & Flora Hewlett Foundation, The Henry Luce Foundation, Inc., John D. & Catherine T. MacArthur Foundation, The John Merck Fund, Charles Stewart Mott Foundation, Open Society Institute (Institut za otvorena društva), Ploughshares Fund, The Ruben & Elisabeth Rausing Trust, the Sasakawa Peace Foundation i United States Institute of Peace (Institut za mir Sjedinjenih Američkih Država).

Decembar 2002.

DODATAK C

IZVJEŠTAJI I BRIFINZI ICG-A*

AFRIKA

ALŽIR**

The Algerian Crisis: Not Over Yet, Izveštaj za Afriku br. 24, 20 oktobar 2000 (dostupno i na francuskom jeziku)

The Civil Concord: A Peace Initiative Wasted, Izveštaj za Afriku br. 31, 9 juli 2001 (dostupno i na francuskom jeziku)

Algeria's Economy: A Vicious Circle of Oil and Violence, Izveštaj za Afriku br. 36, 26 oktobar 2001 (dostupno i na francuskom jeziku)

BURUNDI

The Mandela Effect: Evaluation and Perspectives of the Peace Process in Burundi, Izveštaj za Afriku br. 21, 18 april 2000 (dostupno i na francuskom jeziku)

Unblocking Burundi's Peace Process: Political Parties, Political Prisoners, and Freedom of the Press, Brifing za oblast Afrike, 22 juni 2000

Burundi: The Issues at Stake. Political Parties, Freedom of the Press and Political Prisoners, Izveštaj za Afriku br. 23, 12 juli 2000 (dostupno i na francuskom jeziku)

Burundi Peace Process: Tough Challenges Ahead, Brifing za oblast Afrike, 27 avgust 2000

Burundi: Neither War, nor Peace, Izveštaj za Afriku br. 25, 1 decembar 2000 (dostupno i na francuskom jeziku)

Burundi: Breaking the Deadlock, The Urgent Need for a New Negotiating Framework, Izveštaj za Afriku br. 29, 14 maj 2001 (dostupno i na francuskom jeziku)

Burundi: 100 Days to put the Peace Process back on Track, Izveštaj za Afriku br. 33, 14 avgust 2001 (dostupno i na francuskom jeziku)

Burundi: After Six Months of Transition: Continuing the War or Winning the Peace, Izveštaj za Afriku br. 46, 24 maj 2002 (dostupno i na francuskom jeziku)

The Burundi Rebellion and the Ceasefire Negotiations, Brifing za oblast Afrike, 6 avgust 2002

DEMOKRATSKA REPUBLIKA KONGO

Scramble for the Congo: Anatomy of an Ugly War, Izveštaj za Afriku br. 26, 20 decembar 2000 (dostupno i na francuskom jeziku)

From Kabila to Kabila: Prospects for Peace in the Congo, Izveštaj za Afriku br. 27, 16 mart 2001

Disarmament in the Congo: Investing in Conflict Prevention, Brifing za oblast Afrike, 12 juni 2001

The Inter-Congolese Dialogue: Political Negotiation or Game of Bluff? Izveštaj za Afriku br. 37, 16 novembar 2001 (dostupno i na francuskom jeziku)

Disarmament in the Congo: Jump-Starting DDRRR to Prevent Further War, Izveštaj za Afriku br. 38, 14 decembar 2001

Storm Clouds Over Sun City: The Urgent Need To Recast The Congolese Peace Process, Izveštaj za Afriku br. 38, 14 maj 2002 (dostupno i na francuskom jeziku)

RUANDA

Uganda and Rwanda: Friends or Enemies? Izveštaj za Afriku br. 15, 4 maj 2000

International Criminal Tribunal for Rwanda: Justice Delayed, Izveštaj za Afriku br. 30, 7 juni 2001 (dostupno i na francuskom jeziku)

"Consensual Democracy" in Post Genocide Rwanda: Evaluating the mart 2001 District Elections, Izveštaj za Afriku br. 34, 9 oktobar 2001

Rwanda/Uganda: a Dangerous War of Nerves, Brifing za oblast Afrike, 21 decembar 2001

The International Criminal Tribunal for Rwanda: The Countdown, Izveštaj za Afriku br. 50, 1 avgust 2002 (dostupno i na francuskom jeziku)

Rwanda At The End of the Transition: A Necessary Political Liberalisation, Izveštaj za Afriku br. 53, 13 novembar 2002 (dostupno i na francuskom jeziku)

SOMALIJA

Somalia: Countering Terrorism in a Failed State, Izveštaj za Afriku br. 45, 23 maj 2002

Salvaging Somalia's Chance For Peace, Brifing za oblast Afrike, 9 decembar 2002

SUDAN

God, Oil & Country: Changing the Logic of War in Sudan, Izveštaj za Afriku br. 39, 28 januar 2002

Capturing the Moment: Sudan's Peace Process in the Balance, Izveštaj za Afriku br. 42, 3 april 2002

Dialogue or Destruction? Organising for Peace as the War in Sudan Escalates, Izveštaj za Afriku br. 48, 27 juni 2002

Sudan's Best Chance For Peace: How Not To Lose It, Izveštaj za Afriku br. 51, 17 septembar 2002

Ending Starvation as a Weapon of War in Sudan, Izveštaj za Afriku br. 54, 14 novembar 2002

ZAPADNA AFRIKA

Sierra Leone: Time for a New Military and Political Strategy, Izveštaj za Afriku br. 28, 11 april 2001

Sierra Leone: Managing Uncertainty, Izveštaj za Afriku br. 35, 24 oktobar 2001

---

* Objavljeni nakon januara 2000. god.

** Alžirski projekat je prebačen iz Programa za Afriku u januaru 2002.

Sierra Leone: Ripe For Elections? Brifing za oblast Afrike, 19 decembar 2001

Liberia: The Key to Ending Regional Instability, Izveštaj za Afriku br. 43, 24 april 2002

Sierra Leone After Elections: Politics as Usual? Izveštaj za Afriku br. 49, 12 juli 2002

Liberia: Unravelling, Brifing za oblast Afrike, 19 avgust 2002

ZIMBABVE

Zimbabwe: At the Crossroads, Izveštaj za Afriku br. 22, 10 juli 2000

Zimbabwe: Three Months after the Elections, Brifing za oblast Afrike, 25 septembar 2000

Zimbabwe in Crisis: Finding a way Forward, Izveštaj za Afriku br. 32, 13 juli 2001

Zimbabwe: Time for International Action, Brifing za oblast Afrike, 12 oktobar 2001

Zimbabwe's Election: The Stakes for Southern Africa, Brifing za oblast Afrike, 11 januar 2002

All Bark and No Bite: The International Response to Zimbabwe's Crisis, Izveštaj za Afriku br. 40, 25 januar 2002

Zimbabwe at the Crossroads: Transition or Conflict? Izveštaj za Afriku br. 41, 22 mart 2002

Zimbabwe: What Next? Izveštaj za Afriku br. 47, 14 juni 2002

Zimbabwe: The Politics of National Liberation and International Division, Izveštaj za Afriku br. 52, 17 oktobar 2002

AZIJA

KAMBODŽA

Cambodia: The Elusive Peace Dividend, Izveštaj za Aziju br. 8, 11 avgust 2000

CENTRALNA AZIJA

Central Asia: Crisis Conditions in Three States, Izveštaj za Aziju br. 7, 7 avgust 2000 (dostupno i na ruskom jeziku)

Recent Violence in Central Asia: Causes and Consequences, Brifing za oblast centralne Azije, 18 oktobar 2000

Islamist Mobilisation and Regional Security, Izveštaj za Aziju br. 14, 1 mart 2001 (dostupno i na ruskom jeziku)

Incubators of Conflict: Central Asia's Localised Poverty and Social Unrest, Izveštaj za Aziju br. 16, 8 juni 2001 (dostupno i na ruskom jeziku)

Central Asia: Fault Lines in the New Security Map, Izveštaj za Aziju br. 20, 4 juli 2001 (dostupno i na ruskom jeziku)

Uzbekistan at Ten – Repression and Instability, Izveštaj za Aziju br. 21, 21 avgust 2001 (dostupno i na ruskom jeziku)

Kyrgyzstan at Ten: Trouble in the "Island of Democracy", Izveštaj za Aziju br. 22, 28 avgust 2001 (dostupno i na ruskom jeziku)

Central Asian Perspectives on the 11 septembar and the Afghan Crisis, Brifing za oblast centralne Azije, 28 septembar 2001 (dostupno i na francuskom jeziku and Russian)

Central Asia: Drugs and Conflict, Izveštaj za Aziju br. 25, 26 novembar 2001 (dostupno i na ruskom jeziku)

Afghanistan and Central Asia: Priorities for Reconstruction and Development, Izveštaj za Aziju br. 26, 27 novembar 2001 (dostupno i na ruskom jeziku)

Tajikistan: An Uncertain Peace, Izveštaj za Aziju br. 30, 24 decembar 2001 (dostupno i na ruskom jeziku)

The IMU and the Hizb-ut-Tahrir: Implications of the Afghanistan Campaign, Brifing za oblast centralne Azije, 30 januar 2002 (dostupno i na ruskom jeziku)

Central Asia: Border Disputes and Conflict Potential, Izveštaj za Aziju br. 33, 4 april 2002 (dostupno i na ruskom jeziku)

Central Asia: Water and Conflict, Izveštaj za Aziju br. 34, 30 maj 2002

Kyrgyzstan's Political Crisis: An Exit Strategy, Izveštaj za Aziju br. 37, 20 avgust 2002 (dostupno i na ruskom jeziku)

The OSCE in Central Asia: A New Strategy, Izveštaj za Aziju br. 38, 11 septembar 2002

Central Asia: The Politics of Police Reform, Izveštaj za Aziju br. 42, 10 decembar 2002

INDONEZIJA

Indonesia's Crisis: Chronic but not Acute, Izveštaj za Aziju br. 6, 31 maj 2000

Indonesia's Maluku Crisis: The Issues, Brifing za oblast Indonezije, 19 juli 2000

Indonesia: Keeping the Military Under Control, Izveštaj za Aziju br. 9, 5 septembar 2000 (also available in Indonesian)

Aceh: Escalating Tension, Brifing za oblast Indonezije, 7 decembar 2000

Indonesia: Overcoming Murder and Chaos in Maluku, Izveštaj za Aziju br. 10, 19 decembar 2000

Indonesia: Impunity Versus Accountability for Gross Human Rights Violations, Izveštaj za Aziju br. 12, 2 februar 2001

Indonesia: National Police Reform, Izveštaj za Aziju br. 13, 20 februar 2001 (also available in Indonesian)

Indonesia's Presidential Crisis, Brifing za oblast Indonezije, 21 februar 2001

Bad Debt: The Politics of Financial Reform in Indonesia, Izveštaj za Aziju br. 15, 13 mart 2001

Indonesia's Presidential Crisis: The Second Round, Brifing za oblast Indonezije, 21 maj 2001

Aceh: Why Military Force Won't Bring Lasting Peace, Izveštaj za Aziju br. 17, 12 juni 2001 (also available in Indonesian)

Aceh: Can Autonomy Stem the Conflict? Izveštaj za Aziju br. 18, 27 juni 2001

Communal Violence in Indonesia: Lessons from Kalimantan, Izveštaj za Aziju br. 19, 27 juni 2001 (also available in Indonesian)

Indonesian-U.S. Military Ties, Brifing za oblast Indonezije, 18 juli 2001

The Megawati Presidency, Brifing za oblast Indonezije, 10 septembar 2001

Indonesia: Ending Repression in Irian Jaya, Izveštaj za Aziju br. 23, 20 septembar 2001

Indonesia: Violence and Radical Muslims, Brifing za oblast Indonezije, 10 oktobar 2001

Indonesia: Next Steps in Military Reform, Izveštaj za Aziju br. 24, 11 oktobar 2001

Indonesia: Natural Resources and Law Enforcement, Izveštaj za Aziju br. 29, 20 decembar 2001 (also available in Indonesian)

Indonesia: The Search for Peace in Maluku, Izveštaj za Aziju br. 31, 8 februar 2002

Aceh: Slim Chance for Peace, Brifing za oblast Indonezije, 27 mart 2002

Indonesia: The Implications of the Timor Trials, Brifing za oblast Indonezije, 8 maj 2002

Resuming U.S.-Indonesia Military Ties, Brifing za oblast Indonezije, 21 maj 2002

Al-Qaeda in Southeast Asia: The case of the "Ngruki Network" in Indonesia, Brifing za oblast Indonezije, 8 avgust 2002

Indonesia: Resources And Conflict In Papua, Izveštaj za Aziju br. 39, 13 septembar 2002

Tensions on Flores: Local Symptoms of National Problems, Brifing za oblast Indonezije, 10 oktobar 2002

Impact of the Bali Bombings, Brifing za oblast Indonezije, 24 oktobar 2002

Indonesia Backgrounder: How The Jemaah Islamiyah Terrorist Network Operates, Izveštaj za Aziju br. 43, 11 decembar 2002

MIJANMAR

Burma/Myanmar: How Strong is the Military Regime? Izveštaj za Aziju br. 11, 21 decembar 2000

Myanmar: The Role of Civil Society, Izveštaj za Aziju br. 27, 6 decembar 2001

Myanmar: The Military Regime's View of the World, Izveštaj za Aziju br. 28, 7 decembar 2001

Myanmar: The Politics of Humanitarian Aid, Izveštaj za Aziju br. 32, 2 april 2002

Myanmar: The HIV/AIDS Crisis, Brifing za oblast Myanmara, 2 april 2002

Myanmar: The Future of the Armed Forces, Brifing za oblast Azije, 27 septembar 2002

AFGANISTAN/JUŽNA AZIJA

Afghanistan and Central Asia: Priorities for Reconstruction and Development, Izveštaj za Aziju br. 26, 27 novembar 2001

Pakistan: The Dangers of Conventional Wisdom, Brifing za oblast Pakistana, 12 mart 2002

Securing Afghanistan: The Need for More International Action, Brifing za oblast Afganistana, 15 mart 2002

The Loya Jirga: One Small Step Forward? Afghanistan & Brifing za oblast Pakistana, 16 maj 2002

Kashmir: Confrontation and Miscalculation, Izveštaj za Aziju br. 35, 11 juli 2002

Pakistan: Madrasas, Extremism and the Military, Izveštaj za Aziju br. 36, 29 juli 2002

The Afghan Transitional Administration: Prospects and Perils, Brifing za oblast Afganistana, 30 juli 2002

Pakistan: Transition to Democracy?, Izveštaj za Aziju br. 40, 3 oktobar 2002

Kashmir: The View From Srinagar, Izveštaj za Aziju br. 41, 21 novembar 2002

BALKAN

ALBANIJA

Albania: State of the Nation, Izveštaj za Balkan br. 87, 1 mart 2000

Albania's Local Elections, A test of Stability and Democracy, Brifing za oblast Balkana, 25 avgust 2000

Albania: The State of the Nation 2001, Izveštaj za Balkan br. 111, 25 maj 2001

Albania's Parliamentary Elections 2001, Brifing za oblast Balkana, 23 avgust 2001

BOSNA I HERCEGOVINA

Denied Justice: Individuals Lost in a Legal Maze, Izveštaj za Balkan br. 86, 23 februar 2000

European Vs. Bosnian Human Rights Standards, Handbook Overview, 14 april 2000

Reunifying Mostar: Opportunities for Progress, Izveštaj za Balkan br. 90, 19 april 2000

Bosnia's Municipal Elections 2000: Winners and Losers, Izveštaj za Balkan br. 91, 28 april 2000

Bosnia's Refugee Logjam Breaks: Is the International Community Ready? Izveštaj za Balkan br. 95, 31 maj 2000

War Criminals in Bosnia's Republika Srpska, Izveštaj za Balkan br. 103, 2 novembar 2000

Bosnia's November Elections: Dayton Stumbles, Izveštaj za Balkan br. 104, 18 decembar 2000

Turning Strife to Advantage: A Blueprint to Integrate the Croats in Bosnia and Herzegovina, Izveštaj za Balkan br. 106, 15 mart 2001

No Early Exit: NATO's Continuing Challenge in Bosnia, Izveštaj za Balkan br. 110, 22 maj 2001

Bosnia's Precarious Economy: Still Not Open For Business; Izveštaj za Balkan br. 115, 7 avgust 2001 (dostupno i na bosanskom jeziku)

The Wages of Sin: Confronting Bosnia's Republika Srpska, Izveštaj za Balkan br. 118, 8 oktobar 2001 (dostupno i na bosanskom jeziku)

Bosnia: Reshaping the International Machinery, Izveštaj za Balkan br. 121, 29 novembar 2001 (dostupno i na bosanskom jeziku)

Courting Disaster: The Misrule of Law in Bosnia & Herzegovina, Izveštaj za Balkan br. 127, 26 mart 2002 (dostupno i na bosanskom jeziku)

Implementing Equality: The "Constituent Peoples" Decision in Bosnia & Herzegovina, Izveštaj za Balkan br. 128, 16 april 2002 (dostupno i na bosanskom jeziku)

Policing the Police in Bosnia: A Further Reform Agenda, Izveštaj za Balkan br. 130, 10 maj 2002 (dostupno i na bosanskom jeziku)

Bosnia's Alliance for (Smallish) Change, Izveštaj za Balkan br. 132, 2 avgust 2002 (dostupno i na bosanskom jeziku)

The Continuing Challenge Of Refugee Return In Bosnia & Herzegovina, Izveštaj za Balkan br. 137, 13 decembar 2002

HRVATSKA

Facing Up to War Crimes, Brifing za oblast Balkana, 16 oktobar 2001

KOSOVO

Kosovo Albanians in Serbian Prisons: Kosovo's Unfinished Business, Izveštaj za Balkan br. 85, 26 januar 2000

What Happened to the KLA? Izveštaj za Balkan br. 88, 3 mart 2000

Kosovo's Linchpin: Overcoming Division in Mitrovica, Izveštaj za Balkan br. 96, 31 maj 2000

Reality Demands: Documenting Violations of International Humanitarian Law in Kosovo 1999, Izveštaj za Balkan, 27 juni 2000

Elections in Kosovo: Moving Toward Democracy? Izveštaj za Balkan br. 97, 7 juli 2000

Kosovo Report Card, Izveštaj za Balkan br. 100, 28 avgust 2000

Reaction in Kosovo to Kostunica's Victory, Brifing za oblast Balkana, 10 oktobar 2000

Religion in Kosovo, Izveštaj za Balkan br. 105, 31 januar 2001

Kosovo: Landmark Election, Izveštaj za Balkan br. 120, 21 novembar 2001 (dostupno i na albanskom i srpskohrvatskom jeziku)

Kosovo: A Strategy for Economic Development, Izveštaj za Balkan br. 123, 19 decembar 2001 (dostupno i na srpskohrvatskom jeziku)

A Kosovo Roadmap: I. Addressing Final Status, Izveštaj za Balkan br. 124, 28 februar 2002 (dostupno i na albanskom i srpskohrvatskom jeziku)

A Kosovo Roadmap: II. Internal Benchmarks, Izveštaj za Balkan br. 125, 1 mart 2002 (dostupno i na albanskom i srpskohrvatskom jeziku)

UNMIK's Kosovo Albatross: Tackling Division in Mitrovica, Izveštaj za Balkan N°131, 3 juni 2002 (dostupno i na albanskom i srpskohrvatskom jeziku)

Finding the Balance: The Scales of Justice in Kosovo, Izveštaj za Balkan br. 134, 12 septembar 2002 (dostupno i na albanskom jeziku)

Return to Uncertainty: Kosovo's Internally Displaced and The Return Process, Izveštaj za Balkan br. 139, 13 decembar 2002

MAKEDONIJA

Macedonia's Ethnic Albanians: Bridging the Gulf, Izveštaj za Balkan br. 98, 2 avgust 2000

Macedonia Government Expects Setback in Local Elections, Brifing za oblast Balkana, 4 septembar 2000

The Macedonian Question: Reform or Rebellion, Izveštaj za Balkan br. 109, 5 april 2001

Macedonia: The Last Chance for Peace, Izveštaj za Balkan br. 113, 20 juni 2001

Macedonia: Still Sliding, Brifing za oblast Balkana, 27 juli 2001

Macedonia: War on Hold, Brifing za oblast Balkana, 15 avgust 2001

Macedonia: Filling the Security Vacuum, Brifing za oblast Balkana, 8 septembar 2001

Macedonia's Name: Why the Dispute Matters and How to Resolve It, Izveštaj za Balkan br. 122, 10 decembar 2001 (dostupno i na srpskohrvatskom jeziku)

Macedonia's Public Secret: How Corruption Drags The Country Down, Izveštaj za Balkan br. 133, 14 avgust 2002 (dostupno i na makedonskom jeziku)

Moving Macedonia Toward Self-Sufficiency: A New Security Approach for NATO and the EU, Izveštaj za Balkan br. 135, 15 novembar 2002 (dostupno i na makedonskom jeziku)

CRNA GORA

Montenegro: In the Shadow of the Volcano, Izveštaj za Balkan br. 89, 21 mart 2000

Montenegro's Socialist People's Party: A Loyal Opposition? Izveštaj za Balkan br. 92, 28 april 2000

Montenegro's Local Elections: Testing the National Temperature, Brifing o trenutnoj situaciji, 26 maj 2000

Montenegro: Which way Next? Brifing za oblast Balkana, 30 novembar 2000

Montenegro: Settling for Independence? Izveštaj za Balkan br. 107, 28 mart 2001

Montenegro: Time to Decide, a Pre-Election Briefing, Brifing za oblast Balkana, 18 april 2001

Montenegro: Resolving the Independence Deadlock, Izveštaj za Balkan br. 114, 1 avgust 2001

Still Buying Time: Montenegro, Serbia and the European Union, Izveštaj za Balkan br. 129, 7 maj 2002 (dostupno i na srpskom jeziku)

SRBIJA

Serbia's Embattled Opposition, Izveštaj za Balkan br. 94, 30 maj 2000

Serbia's Grain Trade: Milosevic's Hidden Cash Crop, Izveštaj za Balkan br. 93, 5 juni 2000

Serbia: The Milosevic Regime on the Eve of the septembar Elections, Izveštaj za Balkan br. 99, 17 avgust 2000

Current Legal Status of the Republic of Yugoslavia (FRY) and of Serbia and Montenegro, Izveštaj za Balkan br. 101, 19 septembar 2000

Yugoslavia's Presidential Election: The Serbian People's Moment of Truth, Izveštaj za Balkan br. 102, 19 septembar 2000

Sanctions against the Federal Republic of Yugoslavia, Brifing za oblast Balkana, 10 oktobar 2000

Serbia on the Eve of the December Elections, Brifing za oblast Balkana, 20 decembar 2000

A Fair Exchange: Aid to Yugoslavia for Regional Stability, Izveštaj za Balkan br. 112, 15 juni 2001

Peace in Presevo: Quick Fix or Long-Term Solution? Izveštaj za Balkan br. 116, 10 avgust 2001

Serbia's Transition: Reforms Under Siege, Izveštaj za Balkan br. 117, 21 septembar 2001 (dostupno i na srpskohrvatskom jeziku)

Belgrade's Lagging Reform: Cause for International Concern, Izveštaj za Balkan br. 126, 7 mart 2002 (dostupno i na srpskohrvatskom jeziku)

Serbia: Military Intervention Threatens Democratic Reform, Brifing za oblast Balkana, 28 mart 2002 (dostupno i na srpskohrvatskom jeziku)

Fighting To Control Yugoslavia's Military, Brifing za oblast Balkana, 12 juli 2002 (dostupno i na srpskohrvatskom jeziku)

Arming Saddam: The Yugoslav Connection, Izveštaj za Balkan br. 136, 3 decembar 2002

REGIONALNI IZVJEŠTAJI

After Milosevic: A Practical Agenda for Lasting Balkans Peace, Izveštaj za Balkan br. 108, 26 april 2001

Milosevic in The Hague: What it Means for Yugoslavia and the Region, Brifing za oblast Balkana, 6 juli 2001

Bin Laden and the Balkans: The Politics of Anti-Terrorism, Izveštaj za Balkan br. 119, 9 novembar 2001

JUŽNA AMERIKA

Colombia's Elusive Quest for Peace, Izveštaj za Južnu Ameriku br. 1, 26 mart 2002 (dostupno i na španskom jeziku)

The 10 mart 2002 Parliamentary Elections in Colombia, Brifing za oblast Južne Amerike, 17 april 2002 (dostupno i na španskom jeziku)

The Stakes in the Presidential Election in Colombia, Brifing za oblast Južne Amerike, 22 maj 2002 (dostupno i na španskom jeziku)

Colombia: The Prospects for Peace with the ELN, Izveštaj za Južnu Ameriku br. 2, 4 oktobar 2002 (dostupno i na španskom jeziku)

SREDNJI ISTOK

A Time to Lead: The International Community and the Israeli-Palestinian Conflict, Izveštaj za Srednji Istok br. 1, 10 april 2002

Middle East Endgame I: Getting to a Comprehensive Arab-Israeli Peace Settlement, Izveštaj za Srednji Istok br. 2, 16 juli 2002 (dostupno i na arapskom jeziku)

Middle East Endgame II: How a Comprehensive Israeli-Palestinian Settlement Would Look, Izveštaj za Srednji Istok br. 3; 16 juli 2002 (dostupno i na arapskom jeziku)

Middle East Endgame III: Israel, Syria and Lebanon – How Comprehensive Peace Settlements Would Look, Izveštaj za Srednji Istok br. 4, 16 juli 2002 (dostupno i na arapskom jeziku)

Iran: The Struggle for the Revolution's Soul, Izveštaj za Srednji Istok br. 5, 5 avgust 2002

Iraq Backgrounder: What Lies Beneath, Izveštaj za Srednji Istok br. 6, 1 oktobar 2002

The Meanings of Palestinian Reform, Brifing za oblast Srednjeg Istoka, 12 novembar 2002

Old Games, New Rules: Conflict on the Israel-Lebanon Border, Izveštaj za Srednji Istok br. 7, 18 novembar 2002

Voices From The Iraqi Street, Brifing za oblast Srednjeg Istoka, 4 decembar 2002

ALŽIR*

Diminishing Returns: Algeria's 2002 Legislative Elections, Brifing za oblast Srednjeg Istoka, 24 juni 2002

TEMATSKI IZVJEŠTAJI

HIV/AIDS

HIV/AIDS as a Security Issue, Tematski izvještaj br. 1, 19 juni 2001

Myanmar: The HIV/AIDS Crisis, Brifing za oblast Mijanmara, 2 april 2002

EU

The European Humanitarian Aid Office (ECHO): Crisis Response in the Grey Lane, Tematski brifing, 26 juni 2001

EU Crisis Response Capability: Institutions and Processes for Conflict Prevention and Management, Tematski izvještaj br. 2, 26 juni 2001

EU Crisis Response Capabilities: An Update, Tematski brifing, 29 april 2002

---

* Alžirski projekat je prebačen iz Programa za Afriku u januaru 2002.

DODATAK D

ČLANOVI ODBORA ICG-A

Martti Ahtisaari, predsjedavajući

Bivši predsjednik Finske

Maria Livanos Cattau, potpredsjedavajući

Generalni sekretar, Međunarodna privredna komora

Stephen Solarz, potpredsjedavajući

Bivši kongresmen SAD

Gareth Evans, predsjednik

Bivši ministar vanjskih poslova Australije

S. Daniel Abraham

Predsjedavajući, Centar za mir i za ekonomsku suradnju na Srednjem Istoku, SAD

Morton Abramowitz

Bivši pomoćnik državnog sekretara SAD; bivši ambasador SAD u Turskoj

Kenneth Adelman

Bivši ambasador SAD i direktor Agencije za kontrolu naoružanja i razoružanje

Richard Allen

Bivši savjetnik za nacionalnu sigurnost predsjednika SAD

Saud Nasir Al-Sabah

Bivši ambasador Kuvajta u Velikoj Britaniji i SAD; bivši minister za informiranje i naftu

Louise Arbour

Sudija vrhovnog suda, Kanada; bivša glavna tužiteljica, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju

Oscar Arias Sanchez

Bivši predsjednik Kostarike; Nobelova nagrada za mir, 1987.

Ersin Arioglu

Predsjedavajući, Yapi Merkezi Group, Turska

Emma Bonino

Članica Evropskog parlamenta; bivši evropski komesar

Zbigniew Brzezinski

Bivši savjetnik za nacionalnu sigurnost predsjednika SAD

Cheryl Carolus

Bivši visoki komesar Južne Afrike u Velikoj Britaniji; bivši generalni sekretar, ANC

Victor Chu

Predsjedavajući, First Eastern Investment Group, Hong Kong

Wesley Clark

Bivši vrhovni komandant NATO snaga za Evropu

Uffe Ellemann-Jensen

Bivši ministar vanjskih poslova Danske

Mark Eyskens

Bivši premijer Belgije

Marika Fahlen

Bivša ambasadorica Švedske za humanitarna pitanja; Direktor za socijalnu mobilizaciju i strateško informiranje, UNAIDS

Yoichi Funabashi

Glavni diplomatski dopisnik i kolumnista, The Asahi Shimbun, Japan

Bronislaw Geremek

Bivši ministar vanjskih poslova Poljske

I.K.Gujral

Bivši premijer Indije

Nj. K. V. El Hassan bin Talal

Predsjedavajući, Arab Thought Forum; predsjednik, Club of Rome

Carla Hills

Bivši sekretar za stambena pitanja, SAD; bivša predstavnica SAD za trgovinu

Asma Jahangir

Specijalni izvjestilac UN-a za vansudska, skraćena i arbitražna izvršenja; Advocate Supreme Court, bivši predsjedavajući Komisije za ljudska prava u Pakistanu

Ellen Johnson Sirleaf

Viši savjetnik, Modern Africa Fund Managers; bivši minister financija Liberije i director Regionalnog ureda UNDP-a za Afriku

Mikhail Khodorkovsky

Predsjedavajući i generalni direktor, YUKOS Oil Company, Rusija

Elliott F Kulick

Predsjedavajući, Pegasus International, SAD

Joanne Leedom-Ackerman

Književnica i novinarka, SAD

Todung Mulya Lubis

Odvjetnik za pitanja ljudskih prava i pisac, Indonezija

Barbara McDougall

Bivši državni sekretar za vanjska pitanja, Kanada

Mo Mowlam

Bivši državni sekretar Velike Britanije za Sjevernu Irsku

Ayo Obe

Predsjednik, Organizacija za građanske slobode, Nigerija

Christine Ockrent

Novinarka i književnica, Francuska

Friedbert Pflüger

Predsjedavajući Komisije za pitanja EU u okviru njemačkog Bundestaga

Surin Pitsuwan

Bivši ministar vanjskih poslova, Tajland

Itamar Rabinovich

Predsjednik Univerziteta u Tel Avivu; bivši ambasador Izraela u SAD i glavni pregovarač u razgovorima sa Strijom

Fidel Ramos

Bivši predsjednik Filipina

Mohamed Sahnoun

Specijalni savjetnik generalnog sekretara Ujedinjenih nacija za pitanja Afrike

Salim A. Salim

Bivši premijer Tanzanije; bivši generalni sekretar Organizacije afričkog jedinstva

Douglas Schoen

Suosnivač Penn, Schoen & Berland Associates, SAD

William Shawcross

Novinar i književnik, Velika Britanija

George Soros

Predsjedavajući, Institut za otvorena društva

Eduardo Stein

Bivši ministar vanjskih poslova Gvatemale

Pär Stenbäck

Bivši ministar vanjskih poslova, Finska

Thorvald Stoltenberg

Bivši ministar vanjskih poslova, Norveška

William O Taylor

Počasni predsjedavajući, The Boston Globe

Ed van Thijn

Bivši ministar unutrašnjih poslova, Holandija; bivši gradonačelnik Amsterdama

Simone Veil

Bivša članica Evropskog parlamenta; bivši ministar zdravstva, Francuska

Shirley Williams

Bivši državni sekretar za obrazovanje i nauku; članica Gornjeg doma, Velika Britanija

Jaushieh Joseph Wu

Zamjenik generalnog sekretara predsjednika, Tajvan

Grigory Yavlinsky

Predsjednik Yabloko stranke i njenog kluba u Dumi, Rusija

Uta Zapf

Predsjedavajući Podkomisije njemačkog Bundestaga za razoružanje, kontrolu naoružanja i produkcije